

דָּבָר אַחֵר בְּיַד תְּזַקֶּה שְׁתִּים, וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה שְׁתִּים, וּבְמוֹרָא גְדוֹל שְׁתִּים,
וּבְאוֹתוֹת שְׁתִּים וּבְמוֹפְתִים שְׁתִּים: אֱלוֹ עֶשֶׂר מְכוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא עַל הַמַּצֵּרִים בְּמַצָּרִים, וְאֵלּוּ הֵן:

מדרש בחידוש

להענישם כפשטיה דקרא ישלח בם חרון אפו. ור' עקיבא סבר כי כשם שהמשלחת מלאכי רעים היא מכה פרטית הבאה מידם כך המלאך המשחית ששמו אף עשה את שלו. ולפי זה לר' עקיבא חמש כתות של מלאכי חבלה היו וכל אחד הכה בכל כחו מכה משונה מחברו. ולר' אליעזר מלאך אחד היה ומכה אותם על כל מכה ארבע מכות. ונבא אל פרטם:

אלו עשר מכות. פירוש אלו עשר מכות אבות לכל המכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים ולכל א' יש לה תולדות כמו שהוכיחו ר' אליעזר ור' עקיבא. זה אומר שהיה לה שלש תולדות. וזה אומר ארבע. הצד השווה שבהם שכל מכה היה לה תולדה, ותולדותיה כיוצא בה. ואפשר שר' אליעזר לא החשיב אפו למכה פרטית אולי סבירא ליה שמידו של האף, באו כל המכות אל המצריים כלומר שממנו נשתמש הוא יתברך

אמרי קודש

מה מלמדנו. וי"ל דזו כוונת הכתוב והמשך הפסוקים, דאף שהיתה גם אם עשו, בכ"ז רק כתיב: „וישמע יעקב אל אביו ואל אמו“, אבל עשו „וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני אביו יצחק“, ולא התחשב בזה שגם אמו אמרה „קצתי בחיי מפני בנות חת“, פי' דלא קיים מצות כבוד אם, וזה הודיענו הכתוב כדי להודיע חטאו של עשו ולבטל זכותו דגם כבוד אב לא קיים. (מהרי"ד)

יקח בקמיצה. כ"ק מרן מוהר"א ז"ל היה נוהג לזרוק היין מן הכוס — בקמיצה. וראה ברמ"א סי' תע"ג סעיף ז': ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס באצבעו כשמגיע לדם ואש ותמרות עשן וכן כשמזכיר המכות דצ"ך עד"ש באח"ב בכלל ובפרט, הכל ט"ז פעמים, ע"כ. ובמג"א שם סקכ"ח וז"ל: נוהגין לזרוק באצבעו ע"ש אצבע אלקים היא דלא כמ"ש בהגמ"ג לזרוק בורת קטן עכ"ל ד"מ. ובילקוט פ' וארא מביא פרקי ר"א שבקמיצה הכה הקב"ה למצרים וע"ז נאמר אצבע אלקים היא וא"כ יש לזרוק בקמיצה. עכ"ל.

במד"ר וישלח מלאכים זש"ה פלטה נפשי מרשע חרבך שהוא עתיד ליפול בחרבך שנאמר כי רוותה בשמים חרבי (ישעיה ל"ד), ע"כ. וגם הר"ת הם תר.ב. וזהו דאיתא בד"מ — והמ"א הביאו בהלכות פסח סי' תע"ג — לזרוק בשעת הסדר מהכוס באצבע ט"ז פעמים כנגד חרבו של הקב"ה הנקרא יוהך. (לכן בא הרמז ב-י"ו פעמים לרמז על השם הזה דהיינו יו-הך — במחה"ש שם). הרי דשם זה מורה על גבורה ואפילו הכי משם באו לנו חסדים ורחמים, כדברי התיקונים. ושם זה היוצא מס"ת של הפסוק כי מלאכיו יצוה לך וכו', הוא בגימטריא מ"א, אותיות אם, ידידע דמפלת עשו הוא על שלא קיים מצות כבוד אם, ועי"ז אף כבוד אב אינו נחשב לו לכולם, דמוני המצוות מנו כבוד אב וכבוד אם לחדא מצוה, כיון דשקולין הם, וכדאי' בקדושין ל"א דבכבוד הקדים האב, ובמורא הקדים האם, ולפי"ז אם לא מקיים כבוד אם, אף כבוד אב לא שווה לכולם. ולכן שם זה מסוגל לשמירת ישראל משונאיהם דזה מפלתן כשמזכירים להם כבוד אם. וזהו דכתיב „רבקה אם יעקב ועשו“ (ב-אשית כ"ח ה') וברש"י שם: „איני יודע

בכל אחת מהעשר מכות וכן בסימן דצ"ך עד"ש באח"ב, יקח בקמיצה מעט מן הכוס ויזרוק החוצה.
דָם. צִפְרָדַע. כְּנִים. עָרוֹב. דָּבָר. שְׁחִין. בָּרָד. אֲרָבָה. חֹשֶׁךְ. מַכַּת בְּכוֹרוֹת:

מדרש בחידוש

יחד כאשר היינו עושים עד עתה. אך עם כי שניהם נותנים פיהם בספל היה הישראלי שותה מים והמצרי דם. וכן אמר רבי אבין כל המים שהיו המצרים שותים היו לוקחים אותם בדמים. וכן העשירו ישראל. צרה היתה מה שכתוב והדגה אשר ביאור מתה כי רוב המצרים מחייתם היתה בדגים הן למאכלם הן לסחורה. כמו שאומר הכתוב ואנו הרייגים ואכלו כל משליכי ביאור חכה וגו', ובשו עובדי פשתים שריקות ואורגים חורי. הנה כי מלאכתם היתה לאחוז ולצוד דגים. וכן למאכלם כתיב זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם. כי מרוב הדג שהיה נמצא שם לא היה נחשב לכלום והכל אוכלים ממנה בחנם. ובמכה הזאת מת וניטל מהם מחייתם. משלחת מלאכי רעים היא מה שכתוב ובאש היאור והיא היתה מכה רעה ובפרט לאותם שהיו מתענגים בבשמים ומיני רקחים כדרכן של בעלי זימה שהמצרים היו שטופים בה. ועכשיו היה סרחון העולה מן היאור גובר על המרקחים ומצערם הרבה. ולרבי עקיבא שמחשיב אפוא למכה פרטית היא מה שכתוב והיה דם בכל ארץ

דָם. הואיל ור' אליעזר אינו מחשיב אפוא למכה פרטית נטפל אותה במכה זו לאחרונה. עברה בתחלה משהיה המצרי שואב מים לשתות היה נהפך בפיו לדם. וכשהיו המצרי הישראלי שותים כאחד בכלי אחד היה גם המצרי שותה מים. והמכה היתה שלא היה המצרי יכול לשתות אלא בשעה שהישראלי צמא וירצה לשתות עמו. זעם. כשהיה המצרי צמא הרבה ולא היה מוצא ישראלי שירצה לשתות היה כופהו לשתות כי כן הורגלו להשתרר עליהם. וע"כ זעמו ית' חרה בהם ועשה שעם היותם שותים יחד היה המצרי שותה דם והישראלי מים, והוצרכו לקנותה בדמים. וכן אמרו במדרש תחלה היו ממלאים הספלים ביחד כלומר שני ספלים המצרי והישראלי. ונמצא לישראל מים בספל ולמצרי דם. ומוכרח היה המצרי לשתות עם הישראלי. וחוזרים והיו ממלאים מים והיה המצרי אומר לישראל נשתה אני ואתה ביחד. מדקאמר חוזרין והיו ממלאין משמע שהיו חוזרים ללימודם שכששותים יחד היו שניהם שותים מים. ועל כן היה המצרי אומר לישראל נשתה אני ואתה

אמרי קודש

נכנסין ומקררין וכו' ע"ש. וי"ל כי הצפרדעים שהביא משה עלו בביתם ובחדר משכבם ומטתם ובתנוריהם ובמשארותם אך החרטומים בלטיהם גם העלו את הצפרדעים על ארץ מצרים וגזר השי"ת שהצפרדעים שהעלו החרטומים יעלו בתוך מעיהם של המצריים להגדיל המופת שהצפרדעים שהם עצמם העלו עשו להם רעה יותר, שעלו בתוכם. והנה העבדים הם שרי פרעה והם החרטומים, והעם הם פשוטי העם. ולפ"ז יתורץ הכל, דכיון שע"י החרטומים נתקדש ג"כ שם שמים, ע"י שהצפרדעים שהם העלו נכנסו בתוך מעיהם, לכן אלו הצפרדעים לא נכנסו בתחילה לתוך החרטומים עצמם אלא נכנסו תחילה לתוך

צִפְרָדַע. כתיב: ושרץ היאור צפרדעים (שמות ז' כ"ח). יש לדקדק דבפסוק זה נאמר ושרץ וגו' ועלו ובאו וגו' ובבית עבדיך ובעמך וגו', נאמרו העבדים קודם ואחריהם העם, ובפסוק שלאחריו כתיב ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים, קודם העם ואח"כ העבדים, וכאשר בקש פרעה את משה ואהרן שיעתירו אל ד' ויסר הצפרדעים נאמר ויסר הצפרדעים ממני ומעמי ולא נזכרו העבדים כלל, ובתשובת משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיר לך ולעבדים ולעמך וגו' וסרו הצפרדעים ממך ומבתיך ומעבדיך ומעמך וגו', נאמרו גם העבדים ונאמרו קודם העם. וי"ל, דעל הפסוק ובכה ובעמך כתב רש"י ז"ל: בתוך מעיהם

מצרים ובעצים ובאבנים. לא אמר בכל עץ ואבן אלא בעצים ובאבנים להודיע שהדם היה בכל המקומות שהיו יושבים. וזה לפי שכל דבר הוא מחובר מארבע יסודות אש רוח מים עפר. וחלק המים אשר בכל מקום שהיו יושבים נהפך לדם. ובזה בגדיהם מטנפים ובפרט השרים שהיו לבושים בגדי שש לבנים, כמ"ש ביוסף, וילבש אותו בגדי שש, היו נמאסים.

צפרדע היא המכה שניה. אפ"ו הוא שלא היה להם מקום להלך שנאמר וירא פרעה כי היתה הרחזה. ואילו לא היה מתפלל משה שימותו לא היתה להם אותה הרחזה. והיה מיצר להם הרבה כי הרי בראות פרעה כי הרחיב ה' לו, הכביד לבו אשר נתרכך ועלה ^{לוצר החכמה} ברצונו לעשות מה שצוהו השי"ת. עברה שהיו מקרקרים ולא היו יכולים לישן ולדבר זה עם זה והיינו דכתיב ועלו ובאו

בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך. זעם כשהיו לשים הקמח, היו באים הצפרדעים ויורדים לתוך העיסה ואוכלים ממנה, והם היו ממהרים להחם התנור כדי לאפות הפת, והצפרדעים נכנסים בתוך התנור ומצננים אותו שנאמר ובתנורך ובמשארותיך.. ומדפנת תחלה בתנורך ואחר כך במשארותיך מלמד שצרה היתה להם מלבד צינון התנורים, והוא רדתם במשארותם לאכול עיסתם. צרה שהיו נכנסים חיים בתוך מעיהם ומקרקרים בגופם כדכתיב ובכה ובעמך יעלו הצפרדעים. ואמרו חכמים שהיתה קשה להם מהכל. וע"ז חילה פרעה למשה שיתפלל אל ה' להסיר ממנו שנאמר ויסר הצפרדעים ממני ומעמי. משלחת מ"ר שהיו הצפרדעים מסרסים אותם שכן אמר אסף וישלח בהם ערוב ויאכלם וצפרדע ותשחיתם. ופי' רש"י ותשחיתם שומטין ביניהם. והוא מן המדרש

אמרי קודש

פרעה והעם ואח"כ לתוכם. ולכן בתחילה כתיב ושרץ ^{לוצר החכמה} היאור צפרדעים ועלו ובאו בביתך, דכיון שהוא התחיל בעצה לכן נכנסו לביתו תחילה, ואח"כ לבית עבדיו ואח"כ לבתי העם, כי העבדים קדמו בעצתם להרע לישראל. אבל בפסוק שלאחריו שנאמר ובכה ובעמך וגו' שרומז לצפרדעים שנכנסו בתוך מעיהם, נאמר קודם העם, כי אלו הצפרדעים היו שהעלו העבדים עצמם שהם החרטומים, ולפי שנתקדש על ידם שם שמים לכן נכנסו קודם בתוך העם ואח"כ לתוך העבדים. וכאשר פרעה בקש ממשה שיעתיר בעדו אל ד' אמר: ויסר הצפרדעים ממני ומעמי, כי כעס על החרטומים שהגדילו המכה והעלו עוד צפרדעים שנכנסו בתוך מעיהם, לכן אמר למשה שיבקש רק שיסורו ממנו ומעמו אבל לא מהעבדים. והשיבו משה שאדרבה לפי שעל ידם נתקדש שם שמים אבקש שיסורו קודם מהעבדים. ולכן אמר למתי אעתיר לך ולעבדיך ולעמך, וכן נאמר אח"כ וסרו וגו' ומעבדיך ומעמך, קודם העבדים ואח"כ העם. (מהר"ש) כתיב: ויצעק משה אל ד' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (שמות ח' ח'). איתא במדרש (פרי' י'): רז"ל אמרו וכו' אלא

שהיה קולן של צפרדעים קשה להן ממכתן, שהיו נכנסות בגופן וצועקים בתוכן, שנאמר על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה — על דיבור הצפרדעים. וצריך להבין, למה נרמז זאת בתפלת משה ולא בהמכה עצמה, דהגם דלעיל כתיב ובכה ובעמך וגו' יעלו הצפרדעים ופירש"י בתוך מעיהם נכנסין ומקרקרין, מ"מ לא נרמז שם רק שיכנסו ולא שיקרקרו, וענין הדיבור נרמז רק בדברי משה. גם צריך להבין דמצינו שמשה רבע"ה התפלל בעדם בכמה לשונות של תפלה כדכתיב ויצעק משה אל ד' וגו' ויעתר אל ד' וגו' בצאתי את העיר אפרוש כפי אל ד', ופרישת כפים אינה פעולה מכוונת של האדם, אלא שעל ידי גודל כוונת הלב מתהווה תנועה של פרישת כפים, ומשה רבע"ה הבטיח לפרעה שיעשה כך, ומוכח שמשה ידע שהפעם יתאמץ בתפלה עד שיגיע לפרישת ידים. וצריך ביאור. ונראה לפרש, דהנה מה שבני ישראל מתפללים לה' יתברך בכלל וכל מה שאיש ישראל מתפלל בפרטיות לה' יתברך, הן התפלות שסדרו לנו חכמינו ז"ל בכל יום והן התפלות שה' יתברך מסבב סיבות שאיש ישראל יבקש מהשי"ת צריך לידע שבאותה

דאמר ר' יוחנן בכל מקום שהיו מרביצים שם היו נעשים צפרדעים. תאמר בבתי השיש ובתי הסיפים לא היו עולים אתמהה. א"ר ישמעאל ב"ר יוסי זה אחד מן הדברים שהשליט רך בפני קשה כיון שהיתה צפרדע עולה היתה אומרת אני שלחו של הקב"ה והיה השיש נבקע מאליו והיתה עולה שנאמר וצפרדע ותשחיתם. כענין שכתוב כי משחתם בהם מום בם. וראוי לדקדק מי הכריח לומר שנבקע לפניהם אבני שיס הואיל ואין הקב"ה משנה הטבעים לבלי צורך. אך יש לומר כי מדנחית הוא ית' לעשות נס מחויבים אנו להגדילו בכל האפשר. אבל כאן הכתוב מוכיח כדבריהם שכן כתיב ועלו ובאו בביתך ועלו, אין עליה אלא ממטה למעלה. בביתך זו בית משכבו של פרעה. ובית המלך אין ספק שהיה מרוצפת

באבני שיס. ואם כן על כרחך היתה הרצפה נבקעת לפני הצפרדע כדי שתעלה.

כנים היא המכה שלישית. אפ"ו כל עפר הארץ בגובה אמה היה כנים. נמצאו בהליכתם דורסים אותם כדורך ענבים בגת. עברה שהיו הכנים באדם ובבהמה ועוקצים אותם כמחטים. ובמדרש ארבעה עשר מיני כנים הביא עליהם הקב"ה. קטנה שבהם כביצת תרנגולת, גדולה שבהם כביצת אווז. והיו י"ד מינים להודיעם שאינה מכה קלה כמו שאמרו החרטומים אצבע אלקים היא. אלא י"ד ה' עשתה להם זאת. עוד מדכתיב כל עפר הארץ היה כנים הודיע לנו כי היו הכנים שורצים מגופם ממש כי האדם מחובר מאש רוח מים עפר. זעם שהיו מתחככים והחיכוך הביא להם כמו שחין, כל כך היו

אמרי

תפלה ישנם ענינים נסתרים הכלולים בה, כי כמו שהתורה ארוכה מארץ מדה כמו"כ גם התפלה היא באין שיעור מה שנכלל בתפלת ישראל, ולכן מסבב הקב"ה לכלל או לפרט שיתפללו כדי שיושלמו הענינים הנסתרים ההם. וגם כאן הבין משה רבנו ע"ה שכדי להסיר המכה מהמצריים בלבד אין צורך להרבות בתפלה, דבודאי ימלא השם ית' משאלותיו, ולכן כאשר שמע שפרעה אומר לו העתירו אל ה' שהוא לשון הרבות תפלה כמו שפירש"י ז"ל, התבונן שהתפלה הזאת נחוצה בשביל כלל ישראל, שעל ידי תפלתו יפתח פתח להכניע את אויבי ישראל ולהושיע את ישראל בכל עת צרתם, דלכן סבב הקב"ה שהוא ירבה להתפלל. וכפי שהמכה היתה גדולה יותר כן היה צריך להתפלל יותר שהישועה של מכה זו תשאר לישראל ותעמוד להם בכל עת צרה להכניע אויביהם וישראל יהיו לפליטה. ולכן נרמז בהפלת משה דוקא ענין הדיבור של הצפרדעים שזה היה עיקר המכה כמו שכתב המדרש, כי על ידי גודל המכה ידע משה כמה צריך הוא להתאמץ בתפלתו והתפלל בפרטות על הכל כי ידע שבכל דבר ודבר שנסבב לו להתפלל עליו ישנו ענין נסתר אשר עיקר כוונת התפלה

קודש

היא אליו. ולכן במכת ברד שהיתה שקולה כנגד כל המכות, כמו שכתוב כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי וגו' והיא היתה הכנה שיוכנעו לגמרי, וגם מה שהשי"ת מכניע אותם לפנינו כעת ובכל הזמנים הוא מכה אותה מכה, התבונן משה שיצטרך להרבות בתפלה עד שיגיע למצב של פרישת ידים. ולכן אמר כצאתי את העיר אפרוש את כפי, כי ידע שבתפלה זאת ישנו ענין עמוק מאד מאד ולכן אמר שיפרוש את כפיו בתפלה זאת יותר מכל התפלות שה' ית' יכניע אותם לגמרי, כי במכה זאת היו כלולות כל המכות שהביא ה' יתברך עליהם. כן יעזרנו השי"ת להכניע אויבינו בב"א. (מהר"י)

כנים. כתיב: ויעשו כן ותהי הכנס וגו', ויעשו כן החרטומים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו ותהי הכנס וגו' (שמות ח' י"ג-י"ד), ויש לדקדק דהוא כפל לשון, שהרי כבר כתוב ותהי הכנס ולמה חזר לומר ותהי הכנס. אך דאיתא במדרש דבדם וצפרדע יכלו החרטומים רק להוסיף על המכה אבל לא להפחית ממנה, ואם כן נמצא דבכנים שלא יכלו להוסיף, היה חוטא נשכר, ולכן אחר שכתוב ולא יכלו, שהחרטומים לא יכלו

משרטים בשרם. וצרה שהיה מחליש ראותם כמו שאמרו ערבוביא דרישא מעורא. ערבובי דלבושי מעלה שחין. משלחת מ"ר שהיו הכנים נכנסים בקדרות ובקערות ובכל מאכלם ונמאסים ומקיאים בני מעיהם.

ערוב היא המכה רביעית. אפ"ו הדובים והאריות היו משחיתים והורגים מהם. עברה אמר ר' יאשיה למה נקרא שמו ערוב שהעריב עליהם את המאורות ולא היה חשך כמו מכת החשך אלא רבוי העופות החשיך האויר מעין מה שעשה הארבה. אי נמי כל כך היו מבוהלים במרוצתם לנוס מפני פחד החיות, שהיו נופלים כמי שהולך ודרכו חשך וחלקלקות. ועם שנסגרו בתיהם מפני פחד החיות רעות, לא הועיל להם כי הקב"ה הביא עליהם נשרים ועורבים ומיני עופות רבים ונכנסים דרך החלונות והאכסדראות והורגים בהם. וצרה כשנסתלק הערוב ולא נשאר מהם עד אחד, אפילו אותן שהרגו ועבדו עורותיהן חיו והלכו להם כדי שלא יהנו מהמכות. משלחת מ"ר החיות כשהלכו להם השחיתו הארץ ברגליהן ועשו בה חריצין ונעיצים וחפירות בדרכים ובבתים עד שהיו טורחים להלוך. ובשדות

3234567

אמרי קודש

קלקלו הגירים ומחרישות, שנאמר תשחת הארץ מפני הערוב.

דבר היא המכה חמישית. והחמש מכות שבה היו שהמית מיני בהמות, סוסים, חמורים, גמלים, בקר וצאן. ואפשר שמתו זה אחר זה. ולפיכך לחמש מכות יחשבו. ולזה כתיב במכה הזאת הנה יד ה' הויה. וקשה מאחר שכל העשרה מכות אינם אלא אצבע אחד איך מכה זו כתיב בה יד. אלא לפי שהכה חמש מינין אלו, לחמש מכות יחשבו. וכן כתב בעל ספר תולדות יצחק.

שחין היא המכה ששית. אפ"ו שלא היה שום אדם ובהמה שלא לקה בשחין שנאמר והיה לאבק על כל ארץ מצרים באדם ובבהמה. ודואיל וכל אחד היה כואב בשלו, לא יכול לחבש ולשים רטיה על מכות חברו. עברה דרך השחין הוא להיות כמו חטטין שבנתק לבד. וזה היה גם כן בו אבעבועות. וזעם כי נגד הטבע היה השחין הזה. והוא כי דרך האבעבועות הבאים מפני הגרב והילפת הוא שהאבעבוע נראה בעור הבשר, וכשמסירים הליחה נראית הבשר החי כי הליחה אינה אלא רע מעופש שבין עור לבשר, וכאן אחרי שהיו מתחככים בצפורניהם על השחין

חסר ר', וב' מלאים: פדות שלח לעמו, והרבה עמו פדות. והענין, כי שלש גלויות ישנו, האחת היא הגלות שישראל הוא ביד גוי, והוא הקל שבכל הגלויות, כי כבר הקדים לנו אבינו הזקן בפרשת וישלח כמה תחבולות איך להנצל מהם, כגו' ברמב"ן ושל"ה והשי"ת מפליא עמנו נסיו בכל עת, וע"ז נרמז כאן ושמתי פדת בין עמי ובין עמך, פדת חסר, כי אין צריך פדיון גדול כ"כ; הגלות השניה היותר גדולה היא כשישראל בגלות אצל חבירו ישראל, כדאיתא בגמרא (יומא דף י"ח) אי בר אחתיך דיילא הוי חזי קמיה לא תחליף פירש"י: דיילא שוטר המלך, קמיה לא תחליף מתוך שהוא מכירך מתחלה בקי הוא בעשרך ובמעשיך, וע"ז רמז פדות שלח לעמו, פדות מלא, שצריך פדיון יותר; הגלות הג' כשאדם בגלות אצל עצמו מחמת יצרו הרע ומחמת מדותיו הגרועות ורוצה

להוציא את הכנים, כתוב עוד הפעם ותהי הכנס, לומר שניתוסף להם עוד הרבה מעצמו, שלא יהא חוטא נשכר.

בהמשך הכתובים נאמר: ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלקים היא (שם ט"ו). ויש לפרש הענין שבמכת כנים הודו החרטומים שהיא מאת ה', כי כשהמכשף נמצא באויר אין הוא יכול לעשות כישוף, כמבואר בגמרא דר"ש בן שטח תלה הנשים המכשפות באויר, ובמכה זו היה כל עפר הארץ כנים וממילא עמדו המכשפים באויר ולא יכלו לעשות הכישוף, לכך הודו בעל כרחם שאצבע אלקים היא.

ערוב. כתיב: והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה לבלתי היות שם ערוב וגו' ושמתי פדות בין עמי ובין עמך (שמות ח' י"ח-י"ט), איתא במסורה: ג', "פדות" כתובים בתנ"ך, זה שבכאן והוא

היבש ומסירים הקליפה עליונה היו מוצאים תחתיה אבבוע בלא ליחה. וזהו שאמר הכתוב שחין פורח אבבועות. וכן אמרו בפרק מרובה אמר ר' יהושע בן לוי שחין שהביא הקב"ה על המצריים לח מבפנים ויבש מבחוץ שנאמר ויהי שחין פורח אבבועות. וצ"ה לא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה. וכי לפני משה לא היו יכולים לעמוד אבל לפני פרעה יכולים לעמוד. אלא יותר צער היו מצטערים שיהיה משה רואם ממה שהיו מפני השחין. משלחת מ"ר כי מה ששאר המכות משמשות שבעה ימים או שלש שבועות לדברי האומר, מכה זו לא סרה מהם עד יום מותם. והיינו דכתיב גבי שחין אשר לא תוכל להרפא וכן אמרו בפרקי ר' אליעזר.

ברך היא המכה שביעית. אפ"ו קולות דברקים שהיו מפשטים עקמימות הלב והיה מיצר להם שכן פרעה אמר למשה העתירו אל ה' ורב מהיות קולות ואשלה אתכם. הנה כי מפחדו אשר פחד, נתפשט עקמימות לבו. עברה מטר כבד שכל טפה היתה שיעור מקיה ארבעים סאה. והראיה כי מה שנשאר ברפיון דכתיב ומטר לא נתך ארצה הן הן היו אבני אלגביש שירדו בימי יהושע שנקשרו מכח רוח סערה. ושערום חכמים שהיו משא ארבעים סאה. כמפורש בדבריהם ז"ל. וזעם בתחלה היה מטר שנאמר וימטר ה'. ומכה הרוח נעשה ברד שנאמר רוח סערה עושה דברו.

וצ"ה ואש מתלקחת בתוך הברד והי, הברד משבר האילנות והאש שורף לחותם ומיבשם וזהו שאמרו רבותינו ז"ל והחטה והכוסמת לא נכו כי אפילות הנה. פלאי פלאות נעשה להם. כי לכאורה אינו ניכר הפלא כי אפשר שלהיותם רכים עמדו בפני קשה. אך הפלא היה בהיות האש מעורב בברד ומיבש האילנות בדין היה שיבש החטה והכוסמת. אלא פלא נעשה בהם. וכיוצא בזה כתב בעל ספר תולדות יצחק. משלחת מ"ר אמרו במדרש כיון שבא הברד נעשו ככותל בפני הצאן. הוי ויסגר לברד בעירם, ולא היו יכולים להלך. והיה המצרי אומר אוי לו לאותו איש מה עושה נוטלה ושוחטה להאכיל את בניו ממנה. כיון ששחטה היה נוטל אותה על כתפו והיה העוף יורד וחוספה מעל כתפו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף.

ארכה היא המכה השמינית. אפ"ו שכסה את עין הארץ. ופירשו בו שהיה כל כך ברבוי עד שהמקום היה צר מלהכילם באופן שלא היו יכולים לראות את הארץ. עברה שלא היו גם כן יכולים לראות האויר וזהו עין הארץ והיו נכשלים בהילוכם. זעם אכל כל עשב הארץ וכל פרי העץ. צרה אחר שלא היה הארבה מוצא מה לאכול, היה אוכל את בשר המצרים. ולז"א פרעה העתירו לה' אלקיכם ויסר מעלי רק את המות

אמר קודש

יכיר המעלות והחסרונות של עצמו באמת בהסתכלות בלתי משוחדת, צריך לזה הרבה חכמה ויראה, כי כל דרך איש ישר בעיניו, וצריך שימת לב חזקה ומיוחדת להבחין במעשיו, הטובים הם אם רעים ח"ו.

ושמתי פדות בין עמי ובין עמך. י"ל בדרך רמז דההבדל בין הגימטריא של „ישראל" ובין הגימטריא של „מצרים" הוא קס"א, והוא מספר השם אהיה במילוי יודין, ובשם הזה פדה את ישראל ממצרים.

ארכה. במכת ארבה נאמר שמרע"ה אמר לפרעה, כה אמר ה' וכי שלח עמי ויעבדוני (שמות י"ג), ויש לדקדק בשינוי הלשון, דמשה אמר שלח עמי ויעבדוני,

אמר

להתגבר ואינו יכול, על זה נאמר והרבה עמו פדות, פירוש: עם עצמו צריך פדיון רב ופדות מלא.

במסורה ג', „פדות", א' חסר ושנים מלא. ופירושו: ושמתי פדת בין עמי ובין עמך, היינו להכיר ההבדל שבין איש ישראל לנכרי יכול כל אחד להבחין, אף מי שהוא חסר דעה ובינה. ומש"ה כתיב פדת חסר. פדת שלח לעמו — להבחין ולהכיר ההפרש בין עם ישראל בין איש לרעהו, מלא, שצריך להיות מלא בחכמה יתירה כדי להבחין בהבדל זה, כי האיש חסר התבונה שוין אצלו כל אנפין. והרבה עמו פדות — שני רמזים של ריבוי, „והרבה" ו„פדות" מלא, כי כדי שאדם

הגדה של פסח

הזה מכלל שהיו מתים בסבתם. משלחת מ"ר לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים אפילו המלוחים והמבושלים שהיו להם קודם, בא המכה הלכו להם.

חשך היא המכה התשיעית. אפילו לא ראו איש את אחיו שלשת ימים. אבל יושב יכול

לעמוד, עומד יכול לישב. עברה לא כמו איש מתחתיו שלשת ימים אחרים. זעם היו רעבים גם צמאים ולא היו יכולים לאכול ולשתות. צרה שלא אבדו חושיהם אלא בדעתם היו. משלחת מ"ר שומעים הישראלים הולכים ומחפשים בבתיהם ויראים שמא יגנבו מהם כל ממונם.

אמרי קודש

ועבדי פרעה אמרו שלח את האנשים ויעבדו וגו', ופרעה אמר לכו נא הגברים ועבדו את ד'. ויש לומר, שעבדי פרעה היו אומרים שלח את האנשים היינו כי מיעוט אנשים שנים ושני פעמים, „אנשׁ“ בגימטריא „שבת“, והיתה כוונתם שרק השומרי שבת לבד ילכו ויעבדו את ד' אבל לא כל העם, ופרעה אמר לכו נא הגברים, מיעוט גברים שנים, ושני פעמים „גבר“ בגימטריא „קדוש“, כי פרעה רצה שילכו רק הקדושים לבד, אבל משה אמר שלח את עמי, ולשון עמי הוא כדמצינו בגמ' גחלים עוממות, והיינו אף האנשים הריקים ממצוות והם רק כגחלים עוממות ג"כ ילכו אתנו לעבוד את ד'. וזהו שאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך כי חג ד' לנו, וכולנו צריכים לעבוד ד'.

(מהר"ש)

1234567

חשך. במד"ר (שמות פר' י"ד): „שלח חושך ויחשיך ולא מרו את דברו. אמר הקב"ה למלאכים, המצריים ראויין ללקות בחושך, מיד הסכימו כולן כאחד ולא המרו“, וצ"ב, דמאי רבותא שהמלאכים הסכימו שהמצריים ילקו בחושך, למה לא יסכימו. גם הלשון המצריים ראויין ללקות בחושך צריך ביאור, דמשמע שזה ראוי וטובה להם. ואמר א"א ז"ל, דהמפרשים הקשו מה נשתנתה מכת חושך מהמכות האחרות, דכל המכות שמשו רבע חודש, ומכת חושך שמשו רק שמינית חודש, דאף שהיה חושך ששה ימים במצרים ויום אחד על הים, אך בלילה בלא זה חושך, א"כ הו"ל רק חצי שיעור, ולמה נשתנתה מכה זו. ותירצו, שבאלו הימים הסיר ה' חשכת לילה ולא שימשה רק חשכת המכה.

וה"ש וימש חושך — חשכת לילה תוסר ממשמרתה. וזהו שתרגם אונקלוס: „בחר דיעדי קבל ליליא“, דהיינו שהסיר חשכת הלילה של כל הימים ושימשה רק חשכת המכה. וידוע שיש מלאכים ממונים על חשכת הלילה, ומאחר שבימים אלו הוסרו ממשמרתם ראוי היה להגיד להם תחלה, והסכימו כולם כאחד. וה"ש שלח חושך — ששלח מלאכי חושך ממשמרתם, ויחשיך — חושך אחר, ולא מרו את דברו, אלא הסכימו כולם כאחד. וגם מלאכי אורה עברו ממשמרתם, והאור שהיה לישראל בימי החושך של מצרים היה אור אחר, שהרי ראו מה שבטפית. ולפ"ז מדויק הלשון במדרש מיד הסכימו כולם כאחד, דהכונה למלאכי אורה ומלאכי חושך. אד"ק ו"ל. וי"ל, דמפני שהיו שני הפכים — חושך למצרים ואורה לישראל, שאין מלאך יכול לעשות כן, וכדי שלא יקנאו המלאכים, לכן נתיעץ עמהם.

ועוד י"ל, דכתיב וינצלו את מצרים, ואיתא בגמרא (ברכות דף ט:): חד אמר עשאוה כמצולה שאין בה דגים וחד אמר כמצודה שאין בה דגן. ואיתא בספרים דהרמז הוא שהיו הרבה ניצוצין קדישין משוקעים בתוך מצרים, וכאשר שאלו מהם בני כלי כסף וכלי זהב ושמלות הוציאו מהם כל הני"ק והחזירו אותם לקדושה. ואיתא במדרש שע"י מכת חושך יכלו בני ישראל לשאול ממצרים כלי הכסף וכלי הזהב, שהיו ישראל נכנסים לתוך בית המצריים בימי החושך וראו כלי כסף וכלי זהב ושמלות, ואחר כך כשבאו לשאול והיו המצריים אומרים אין לנו להשאיל לכם, היו ישראל אומרים להם הרי

מכת בכורות היא המכה העשירית. ראשונה ניתן טעם למה היתה גודל המכה הזאת יותר משאר המכות שבשבילה גמר והסכים פרעה לשלחם. ואם בשביל שמתו הבכורות, והלא גם בשאר המכות היו מתים רבים מהם. אמנם בתחלה שלח הקב"ה לומר לפרעה בני בכורי ישראל. כשמוע פרעה דבר זה אמר למשה בדאי אתה שאף אם יונח שאלקיכם הוא אלקי האלקים, אלוה שלי הוא הבכור, וממילא אני ועמי הבכורים. ונמשך פרעה בדעת זה בכל המכות אבל כשראה שישראל לקחו הטלה וקשרוהו ברגלי מטותם ואחר כך שחטוהו וצלוהו, והיה ריחו גודף והשליכו העצמות לכלבים, ואחרי כן הוכו כל בכורי מצרים, אז נתברר לו כי מה שאמר לו משה אמת הוא, שישראל הם הבכורים אצלו יתב', ואין לעכב לכתם במדבר לעבדו הואיל וכן הוא חפץ. ונבא אל פרט החמש מכות הכלולות בה. אפ"ו שהרגו הבכורות באבותיהם כמו שאמרו במדרש שהלכו אצל אבותיהם ואמרו להם שלחו את העברים הללו ואם לאו הרי הם מתים. והם משיבים אותם ואומרים אפילו הם מתים כלם, אין אנו משלחים. הלכו אצל פרעל ואמרו לו כן, ואמר קפחו רגליהם של אלו. מיד חגרו הבכורות חרבם על ירכם והרגו באבותיהם ששים רבוא. שנאמר למכה מצרים בבכוריהם. עברה מיתת

הבכורות. זעם פרעה קם בחצות לילה וחגר חרבו והרג שריו ועבדיו שיעצוהו לבלתי שלח את העם. והכי איתא בוהר פרשת בשלה: והי בשלח פרעה מה כתיב לעילא ויקם פרעה לילה תא חזי גוקמא עילאה דעבד קב"ה. תלת מותני היו חד דעבדו בכורי מצרים דקטלו כל אינון דאשכחו. וחד דקטל קב"ה בפלגו ליליא. וחד כד חמא פרעה מותנא בביתיה בבנוי ובעבדוהי קם וזרין גרמיה וקטל אפרכיה וסרכיה וכל דאמליכו ליה לסרבא בעמא דלא למשלחינהו. עד דאורייתא קא אסהידת עליה דאיהו קם בליליא ממש. כמא דליליא קטליא ועבדא גוקמין. הכי קם פרעה בארעא דמצרים וקטל ועבד גוקמין בסרכוהי אפרכוהי ואמרכלוהי וכל אינון רברבין. הדא הוא דכתיב ויקם פרעה לילה. לילה ממש דקטלא ולשצאה וכו'. צרה שגם האשה המעוברת מבכור מת הבכור וגם אמה והכי איתא במדרש רבה ועבר ה' לנגוף את מצרים אין נגוף אלא נפילת אשה עוברת שנאמר וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה. ובית שאין שם בכור היה מת הגדול שבבית. משלחת מ"ר שאותם שלא היו רוצים שיצאו ישראל ממצרים גם הם מתו. והכי איתא במדרש משל למלך שעשה שמחה לבנו וכו' מדרש רבה פרשה י"ח עד הכשרים שבמצרים באו ועשו פסח עם ישראל ועלו עמהם שנאמר

אמרי קודש

היה אז זמן השלימות הגמורה. נמצא שע"י מכת חושך קבלו בני ישראל התורה, כי על ידה החזירו כל הני"ק לקדושה, וכיון שהמלאכים התנגדו שתנתן התורה לישראל, כמבואר בשבת (דף פח:), היה להם להתנגד גם למכת חושך, שעל ידה יבואו בני"מ למ"ת, וזו הרבותא דאפ"ה הסכימו כולן כאחד ולא המרו. (מהר"א)

מכת בכורות. לפני מכת בכורות אמר פרעה למשה: אל תוסף ראות פני כי ביום ראותך פני תמות (שמות י" כ"ח), הכוונה שביום ראותך את פני — תמות הפנים שלי, דהיינו החיות שלי, כי על ידי הסתכלות משה בפרעה מעלה ממנו הניצוץ, ואם יסתכל בו עוד ימות ויתבטל מכל וכל. (מהר"ש)

הוא במקום פלוני. באותה שעה אמרו המצריים אם היו אלו רוצים לשקר בנו היו נוטלים אותו בימי החושך ולא היינו מרגישים, שהרי ראו אותם כבר, אחר שלא נגעו חוץ מדעתנו כמו כן לא יחזיקו, והשאלו להם. נמצא, דע"י מכת חושך הוציאו מהם כל הני"ק, ותכלית השלימות של העכו"ם היא במה שמוציאים מהם הני"ק שיש בהם. וזהו שאמר במדרש: „אמר הקב"ה למלאכים המצריים ראויין ללקות בחושך", שמכה זו טובה היא להם, שעל ידה יוציאו מהם הני"ק שיש בהם, שזו תכליתם. וא"י בוה"ק שבשעת מתן תורה אמר הקב"ה לית שעתא שלימתא למיתב אורייתא כהדא שעתא, וזה היה מפני שאז החזירו הני"ק לקדושה, ועי"ז

רבי יהודה הִיה נותן בָּהֶם סְמָנִים:

הגדה של פסח

1234567

דצ"ך עד"ש באח"ב:

רבי יוסי הגלילי אומר מנין אתה אומר שלקו המצרים במצרים
עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות. במצרים מה הוא אומר, ויאמרו

1234567

אוצר החכמה

מדרש בחידוש

שאמרו אצבע אלקים היא, לא אמרוהו על מכת
הכנים בלבד אלא כיוונו לומר שהפורענות הבא
עליהם הוא אצבע אלקים. והם לא ידעו אלא
מה שעתידין ללקות, במצרים. ועל כן שפיר מצי
למדרש מה שדרש שעל הים לקו חמשים מכות.
וממנו למדו ר' אליעזר ור' עקיבא לומר שכשם
שאבות המכות שלקו במצרים היו עשרה
ותולדותיהם ארבעים, ד' תולדות לכל אב, כמו
שהוכחנו, כך אבות המכות שלקו על הים היו
חמשים, וכל א' מהן כלולה מחמש. וקודם שנבא
אל פרטן נקדים ונאמר שראוי להאמין כי כל
התוכחות הכתובות בתורת כהנים ובמשנה תורה
לקו המצריים בהם, וזה לפי שאמר הכתוב והיה
אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך וכו' כל המחלה
אשר שמתו במצרים לא אשים עליך וכו' וכתוב
והיה אם לא תשמע לקול ה' אלקיך ובאו עליך
כל הקללות האלה והשיגוך והולך ופורטם. וכאילו
יאמר אם לא תשמע לקול ה' אלקיך, מהמאתים

וגם ערב רב עלה אתם. וכל מי שרצה שלא
יגאלו מת עם הבכורים שנאמר ותהי צעקה גדולה
במצרים. ואפשר שאותם שמתו היו משאר אומות
שהרי המצרים כלם לא היו רוצים שיצאו והם
מעין אותם שיצאו, שלא היו מצריים אלא משאר
האומות. ועל כן סמכם זה לזה.

אלו הם החמשים מכות שלקו המצריים
במצרים. והגם כי אפשר שלמכות אחרות כונו
ר' אליעזר ור' עקיבא כשאמרו זה ארבעים וזה
חמשים. האמת יורה דרכו שמה שכתבנו לקו בהם
המצריים וכלן הם מכות רעות. רחמנא ליצולן מהן
ומכיוצא בהן. ואחרי שזיכנו השי"ת למצוא מספר
החמשים נבקש ממנו עזר למצוא דרך לפרט מספר
החמשים ומאתים שלקו על הים. ויסיר העורון
מעיני ארנן. ולשון אלם תרון.

בא ר' יוסי להודיע לנו שהחרטומים הודו
שכל מה שעשה משה הוה מאתו ית' ולא ע"י
כשוף כמו שהיו חושבים עד ההיא שעתא. ומה

אמרי קודש

והראיה שלא היה נזהר בכיבוד אם, אע"פ
שהשווה הכתוב יחד; דביעקב אבינו כתיב:
„וישמע יעקב אל אביו ואל אמו“, ובעשו
כתיב: „וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני
יצחק אביו“, אבל בדעת רבקה לא התחשב
כלל, אף שגם בעיניה היו רעות, כמו שאמרה
ליצחק: „קצתי בחיי מפני בנות חת“, וזה
מוכיח שגם מה שכיבד את אביו לא היה לשם
מצוה אלא לשם ירושה. וזהו שהדגיש הכתוב:
„רבקה — אם יעקב ועשו“, שאע"פ שרבקה
זיתה גם אמו של עשו בכל זאת לא כיבד
אותה, וזה מוכיח שגם כיבודו את אביו
לא היה לשם מצוה. (מהר"ש)

דצ"ך עד"ש באח"ב. קאי על עשו
הרשע, דצ"ך — לשון דיצה שמחה, עד"ש —
שמכר בכורתו עבור נזיד עדשים, שמח
עשו בעדשים שלך. בא-חב — בא — אותיות
אב, כיון שקיימת רק כבוד אב, חב — אתה
חייב ויבא הסוף הקשה שלך, „פריידיך עשו,
עס וועט קומען דיין שווארצער סוף“, דמוני
המצוות מונים מצות כבוד אב וכבוד אם
לחדא מצוה, והמכבד רק אחד מהם הוי כאילו
לא קיים המצוה כלל (ע"י עמ' צ"ד). (מהרי"ד)
[כ' אם יעקב ועשו (בראשית כ"ח ה') וכ'
רש"י ז"ל איני יודע מה מלמדנו. וי"ל, דהכתוב
מלמדנו שעשו לא כיבד אביו לשם מצוה,

וחמשים מכות שלקו המצריים על הים וחמשים שלקו במצרים יבאו עליך אלה בלבד, כי לעולם הקב"ה עם ישראל אפילו בעת שהוא ברוגז, רחם יזכור. וא"כ כל התוכחות הנזכרות שם הן הן מכלל תחלואי מצרים. דאי לא תימא הכי למה ליה למימר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך דהייתי יכול למשמע אותם לא ישימ אבל אחרים ישים. אלא קושטא דמילתא דאינון תחלואי מצרים הן הן דמפרט והולך.

אמנם לפי שהתוכחות הכתובות בתורה היו לאיים את ישראל נשתנו מקצתן בשמם ממה שהיו במצרים לפי צורך הסיפור אבל היו מעין מה שהיו שם, כגון ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ גוי אשר לא תשמע לשונו. במצרים היו דובים ואריות ושאר מיני חיות רעות ועופות שבאו עליהם במכת הערוב שהם גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחון ואכל פרי בהמתם ופרי אדמתם, ואם היו סוגרים פתחי בתיים החיות היו רומסים אותם ושוברים הדלתות. יולך ד' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת, הוא פרעה שהקימוהו עליהם כמ"ש בדברי הימים וניצל מן הים והלך לנינוה. וכן כיוצא באלו כל השאר שאין הפשט מסכים אליהם. ואם לא נדע לכוון את כלם ריק הוא ממנו. ועם כל זה נחפשה דרכינו ונחקרה לישב קצתם אל השכל בכח פסוקים ומאמר רז"ל עד שנגיע אל כלל המאמרים וחמשים מכות שלקו בהם המצרים על הים. עוד צריך להאמין שאין לחשוב כי פרעה וכל חילו לא חשבו מתחלה אל כל מה שיוכל להגיע אליהם, ושבבלי דעת נכנסו אל הים. כי המצרים חכמים גדולים היו, ופרעה יותר מכלם, ואם ראה באצטגנינות שישראל יצאו בעת צמיחת כוכב ששמו רעה כמ"ש למשה ראו כי רעה נגד פניכם, אין ספק כי גם על עצמו ועמו השקיק. והנה כשהוגד לו כי ברח העם הקהיל עדתו ונתוכחו בדבר וגמרו, כי ישראל הגם שיצאו ממצרים לא היו ראויים לצאת. ואעפ"י שעשה השי"ת כל האותות והמופתיים אשר ראו, בטחו על מאמר משה שאמר עוד נגע אחד אביא על מצרים. ואמרו מדקאמר אחד מכלל שאין עוד אתו להלקותנו. וכבר השלים להראות גבורותיו, מעין מה שאמר המן הרשע כבר הזקין. וראה

שהרי הם בורחים, ואילו לא היו מפחדים היו הולכים לאט לרגל המלאכה, וביום ולא בלילה, ובדרך מישור ולא בדרך עקלקלות. ועכ"ז נתחכם פרעה להיותו מלך ושולט על כל מלכי אדמה, קבץ ובחר מכל האומות שש מאות רכב מלבד כל רכב מצרים. וכונתו בזה היתה למען כל שרי מעלה יהיו בעוזריו, שכל אחד ואחד יבקש להציל אומתו. ומספר זה של שש מאות אמרו בזהר שהיה לכוין לנגד שש מאות אלף יוצאי מצרים. אחר כך שת עיניו אל מה שאפשר להגיע לו אם יכנס לים. ותחלה הסתכל בכח המסייע את ישראל. וראה והנה זכות אברהם זקנם בעל החד הוא עמהם, כי הנה עם היותם כמו עמו עכ"ז לא לקו בשום אחד מהמכות שלקו המצריים, וזה לא היה מן הדין אלא בתורת חסד. ואמר שהגם כי המים הם כנגד מדת החד ואפשר שיהיו בעוזרם להועיל להם ולהזיק המנגדם, על בטחונם היה עומד שהוא יתב' נשבע מלהביא עוד מבול לעולם שגם על סברתו זאת גזר שכל הבן הילוד לישראל היאורה ישליכוהו. ועל כן אמר אם הים יבקע לפניהם גם אני ועמי נעבור ברגל. אח"כ שם עיני שכלו אל שמות החד שהם מספר חסד, ואותיותיהם ר"ו, ואמר: הנה עם בני ישראל לא עמדו במצרים אלא רד"ו שנה ועל זה בטחו לברוח מרשותי שבר"ח הוא בגימטריא ר"י. א"כ לא יהיו בעזרתם כל הרי"ו אותיות השם בה, ולעומת זה לקח שש מאות רכב מכל האומות כאשר אמרנו ובחור שבכלם הוא ס"מ הרשע, הבריה התיכון הקושר כל המנגדים לאומה ישראלית. ומלבד אלו לקח עוד כל רכב מצרים. היינו כל מיני קסמים וכשופים הרוכבים על גזרות ודינין עליונים כמו שאמרו למה נקרא שמם כשפים מפני שמכחישים פמליא של מעלה. וכל זה להנצל מהדברים המתרגשים ביבשה ובים. והיינו דכתיב ויאסור את רכבו כי הרכב הזה אין הכונה אל הרכב שרוכבין בו בלבד כי אינו כבוד למלך לאסור את רכבו. ואם כדי להודיע גדולת השנאה שמקלקלת השורה כמו שכתבו המפרשים, כבר למדנו אותו מפרשת בלעם ויחבוש את אתונו. אלא הכונה שאסר וקשר כל הדברים שהוא היה שולט ורוכב עליהם מכחות הטומאה וזהו ייתור מלת את רכבו. וכן רכ"ב בגימטריא המזיקין

שאסרם למען יהיו סרים אל משמעתו. והואו של רכבו הוא כנוי כמו רכב שלו. כלומר המזיקין שלו שהם ברשותו. ואז ואת עמו לקח עמו לקחם בדברים, ואמר להם שלא ייראו מלבא עמו שהרי יהיו בעוזרם כל שרי מעלה כנוזכר, מלבד כל רכב מצרים ושלישים על כלו כמו שאמרו בזהר כלא בחכמתא תרי וחד.

ונבוא אל פרט החמשים אבות המכות שלקו המצרים.

א. כתיב ויחזק ה' את לב פרעה וירדוף אחרי בני ישראל. ורש"י כתב לפי שהיה לבו חלוק עליו אם לרדוף אם שלא לרדוף. על כן ויחזק ה' את לבו וירדוף. ויש לשאול ומה ראה שלא לרדוף אחרי שהסית את עמו ואמר להם מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו, לכו אתי ואני לא אתנהג עמכם כדרך שאר המלכים לשלוח עבדיהם אל פני המלחמה אלא אני בתחלה ארדוף אשיג גם אחלק שלל שוה בשוה. ואסר את רכבו בידיו, ואחרי כל הסורח היה חוזר בו אלולא שהחזיק הקב"ה את לבו לרדוף. אלא מלמד שנתקיים בו ארור אתה בצאתך. כי הנה למחר הרדיפה אמרו חכמים שקשרו במרכבות סוסים נקבות לפני סוסים זכרים והיו הזכרים מבקשים להשיג הנקבות והנקבות מבקשות לנוס. וכלן היו רצים בכל כחן. המה לא הרחיקו מן העיר שמפני חוזק המרוצה נשברו המרכבות. אלו היו נגופים במרכבות ואלו בחבריהם. לאלו היו נופלים כליהם מעליהם והיה זה להם לסימן רע כי בעלי ניחוש היו כנודע. ועל כן חלק לבם עתה יאשמו. ועלה בלב כלם לחזור לאחור. ועל כן ויחזק ה' את לב פרעה וירדוף אחרי בני ישראל בראותו בני ישראל יוצאים ביד רמה. והיה אצלו כדי בזיון וקצף. ומשראו המצרים את מלכם הולך לפניהם בחרו גם הם לרדוף אחריהם זו היתה המכה הראשונה ואין ספק שכלולה היתה יותר מחמש, כי לא היה שום אחד מהם שלא הגיע לו כמה בלבוליקם וטלטולים ונזקים במרוצת המרכבות שלא כדרכם. ולפי שלא מצינו מדרשים יודיעו לנו המאורעות שאירעו להם, לא יכולתי לפרט כל התולדות אלא במקצתם המתיישבות אל השכל. ולא עלינו המלאכה לגמור עד ה' יתן חכמה.

ב. וישיגו אותם חונים על הים כל סוס רכב פרעה וחילו על פי החירות לפני בעל צפון. מסורת בעל צפון ב' חסר ובענין. הראשון וישובו לפני פי החירות לפני בעל צפון. והשני זה של וישיגו. מגיד כי גם האליל הזה נפל ושכב ועל כן חסר הוא שהוא רמז לעץ חיים לבעלי הסוד. והוא נשאר חסר החיות ובגמטריא שכב. וכבר ידענו שהשי"ת רצה שישבו ויחנו לפניו להטעות המצריים שיאמרו כמה קשה יראתם שבכל אלקיהם עשה שפטים ולא היה בו יכולת להכניע זה. ובבטחוננו היו רודפים אחרי ישראל, כי אמרו סגר היראה הזאת המדבר עליהם. וכשהגיעו שם וראו אותה והנה שכב נפל נשבר בכמה שברים כשאר האלהות, נפלו פניהם ולא היה להם כח לזוז ממקומם ועמדו שם מתאבלים עליו. וכראות פרעה היותו חסר סיוע אלוהי זה, הוצרך להקריב למלחמה שרו עזא. ועל כן סמך ופרעה הקריב דמדלא אמר קרב דרשו רז"ל שהקריב שרו לפני השי"ת לסדר טענותיו נגד ישראל ועמד ואמר רבש"ע הללו עע"ז והללו עע"ז וכו'. וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם נוסעים אינו אומר אלא נוסע. הוא השר שראו היותו נוסע ורודף אחריהם כי המצרים עמדו במקומם כשעה חדא תמהים מן המראה ונתרשלו ידיהם. דאי לא תימא הכי כיון שהשיגו אותם חונים על הים למה לא היו הורגים אותם. אלא מלמד שלא רצה הקב"ה שיסעו ישראל ממקומם עד שהיו המצרים סמוכים אליהם וכמעט נוגעים אלו באלו. מעין מה שצוה לדוד ויהי בשמעך את קול צעדה בראשי הבכאים אז תחרץ כי אז יצא ה' לפניך להכות במחנה פלשתים ויעש דוד כן. ואמרן שהיו הפלשתים סמוכים אליהם בחרבם על ראשם. ולא רצה דוד לזוז ממקומו עד ששמע הקול. אף כאן כיון שהשיגום המצרים נבהלו בראות יראתם שהיו בוטחים בה שנשברה. ויעמדו שם שלא ידעו מה לעשות ולא נסעו בני ישראל. ואחרי שראו המצרים עוזא שריהם הולך לפניהם ורודף את ישראל, ויסעו ממקומם וירדפום.

ג. ויטע מלאך האלקים ההולך לפני מחנה ישראל וכו' ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה. חשך למצרים ואור לישראל. החשך הזה היה מעין החשך של מצרים שלא ראו איש את אחיו. וכן

אמרו שכל המכות שמשו שבעה ימים והחשך לא שמש במצרים אלא ששה ימים. שלשה מהם לא ראו איש את אחיו ושלשה לא קמו איש מתחתיו. ויום השביעי הוא זה שעל הים. ובו לא היו רואים זה את זה אבל היו רואים את ישראל כי כן היושב בחשך רואה היושב באור. והיו זורקים להם חצים ואבנים בלסטראות והענן מקבלם. היינו כשהיו מגיעים לענן היו מתחלשים ונופלים. ואפשר שעל כי לא היו רואים זה את זה היו הורגים זה את זה. שמא תאמר שמפני החשך לא נסעו ממקומם ת"ל ולא קרב זה אל זה כל הלילה נוסעים היו אבל לא קרבו יחד. וטבע המציאות הואיל ולא היו רואים הדרך שדורכים בה, היו נכשלים איש באחיו באופן שותהי צעקה גדולה במחנה מצרים. אם מפני הנהרגים והמוכים, ואם מפני כשלון איש באחיו. ולרז"ל ילא קרב זה אל זה כל הלילה המלאכים לא קרבו לומר שירה. ואפשר עוד לומר, זה אל זה כמה דאת אמר זה אלי ואנוהו, ומלאך הוא המלאך הגואל. כי מה שבכל לילה קרבים ומתיחדים, בלילה ההוא לא נקרבו. ועל כן לא אמרו מלאכי השרת שירה והבן.

ד. ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה. הרוח הזה בלבלם ושעממם עד שלא היו יודעים אנה הולכים וכאילו היו סומים. וכן כתב בעל הטורים. ויולך ארבעה במסורת. ויולך ה' את הים. וחד ויולך אותם שומרונה גבי אלישע כשהכה לעבדי מלך ארם בסנורים. לומר שגם מצרים הוכי בסנורים. וכן כתב החזקוני לא הרגישו עד שנכנסו בים אחרי ישראל ומדמדמי להו לעבדי מלך ארם משמע שהעוררן הזה לא בא להם מפני החשך שאמרנו כי התם הולכים היו באור היום, ואם כן אף כאן משהאיר היום רואים היו זה את זה, אבל היו משובשים מחמת הרוח עזה הנוכר. הרי כאן מכה כוללת כמה מכות: עוררן, תמהון לבב, ולא תצליח את דרכך, ואחרים.

ה. וירדפו מצרים, כתב בעל ספר שפתי כהן. שהיו רצים בכל כחם להשיג את ישראל ולא היו יכולים. ומצטערים הרבה בראותם בני ישראל הולכים לאט והם רצים ואינם יכולים להשיגם. וחפצים היו לחתוך להם הדרך ולהמצא לפניהם. ולא יכלו כי המים היו להם לחומה מימינם

ומשמאלם. ולפיכך כתיב ויבאו אחריהם. כי מי לא ידע בכל אלה, אלא בא להודיע שעל כרחם ונגד רצונם היו הולכים אחריהם. ועוד צער אחד היה להם להיותם רואים כספם וזהבם אתם וכל אחד היה מכיר את שלו, ולא היו יכולים להציל את שלהם מתחת ידיהם. ורמז לזה כל סוס פרעה ראשי תיבות כסף כלומר ויבאו אחריהם בשביל הכספים שנטלו מהם. עוד היו נכשלים במרוצתם ונופלים על פניהם. כי הנה לישראל נעשה הים כדרך סלולה, שנאמר ויוליכם בתהומות כמדבר. וזה כי הים הוא גבוה מארץ שנאמר הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ. וגם הוא עמוק במצולה. ולפי זה החלק הגבוה גבה ונעשה כאהל שנאמר נקבת במטיו ראש פריו. וכן ראשי תיבות וישם "את" הים "לחרב" הוא אהל. והיו מים שלא נקפאו. ותחתית הים עד שזה אל הדרך נקרא ונקפא כמו שנאמר קפאו תהומות בלב ים. נמצא שלישית היו להם מים מן הצדדין ועל גביהם. ותחתיהן רצפה של גליד כדרך סלולה. ומשעברו ישראל נשבר הגליד לחתיכות. ובלכת המצרים עליהם היו נוגפים באבני הגליד ומשתברים. הרי כאן מכה כוללת כמה מכות. רצים ולא היו יכולים להגיעם. לא היו יכולים לחתוך להם הדרך. רואים ממונם כנוכר. נכשלים במרוצתם ונופלים ומשתברים.

ו. וסוס פרעה ופרשיו אל תוך הים. על כרחין צריכין אנו לומר שלא היו בתוך המים שהרי כתיב אחרי ויט משה את ידו על הים וישב וכו', מכלל דעד ההיא שעתא לא חזר. א"כ רוצה לומר שהיה נראה להם כאלו היו נטבעים בים. על הדרך שנאמר בעה"י. וזה כי בתחלה יודעים היו שהולכים ביבשה כדרך שהולכים ישראל. ואח"כ נראה היה לכל אחד ששב המים וכסו כל המחנה חוץ ממנו היינו שהוא לבדו נשאר ביבשה וכל השאר נטבעים. והיינו דכתיב ויבאו אחריהם כל סוס פרעה ופרשיו אל תוך הים כי אל תוך הים הוא מיתר, לדרוש שהוא מחובר אל מה שכתוב לפניו בלבד או לפני פניו. וכל סוס פרעה נטפל אל הקודם שאומר ויבאו אחריהם כלומר אחריהם של ישראל וכמוהם. נמצאת אומר כי לפרעה היה נראה שהוא לבדו בא אחרי ישראל ביבשה, ושרכבו ופרשיו היו בתוך הים. וכן לרכבו נראה להם שפרשיו היו בתוך הים. וכן לרכבו נראה

הטעמים מפסיקים בכל פרט ופרט. במלת פרעה יש זקף קטן כאילו הוא דבוק למלת אחריהם כנזכר והשאר היו בתוך הים כנזכר. ובמלת רכבו יש הטפחא שגם הוא טעם מפסיק וכאילו יתחבר למלת פרעה להיותו כיוצא בו. וכן פרשיו כנזכר. וכלם מצטערים ודווים. פרעה על שלא נישח במאורעות שאירעו לו מצאתו ממצרים, והיה אומר אנה אוליך חרפתי והנה כל הרכב ופרשים מתו בשבילי מעץ מה שאמר הקב"ה לסנחריב, ולפיכך כשניצול מן הים שהוא לבדו נשאר לא נתן אל לבו לשוב מצרים מפני הבושה, וילך גינוה ומלך שם. וחילו ורכבו מצטערים היו ששמעו אל פרעה לרדוף אחרי בני ישראל ואמר להם ארדוף אשיג, בודאי כי כן ראה באצטגנינות שלו. והשיגם חנונים על הים, וסבר משאשיגם אחלק שלל. ועוד מצטערים היו בראותם בניהם ואחיהם וחבריהם נטבעים.

ז. כל סוס פרעה. מלת כל מרבה שמלבד מה שאמרנו נראה עוד לכל אחד מהם שצפו מים על ראשו ושגם הוא נטבע וזה כי דרך הסוסים לשוט על פני המים וכשהם שטים מגביהים ראשיהם חוץ למים. ואם הרכב עליו מתחזק על סוסו ולא יפחד, בצאת הסוס מן המים, גם הוא יצא עמו, וכל הרואה ראש הסוס חוץ למים לא תאבד תקותו. אך כאשר יראה היותו כלו נטבע אז אבד שכרו. ועל כן אמר הכתוב שכל סוס פרעה אפילו ראשו בא אל תוך הים. וכמו כן רכבו ופרשיו. וכשראו היותם דרך טבע נטבעו התחילו לצעוק לפרעה ואומרים הצילנו כי באו מים עד נפש. הצילנו כמו שהבטחתנו. ואז התחיל הוא וחרטומיו לעשות כשפים כאשר היה כתוב בספריהם. וזה רמוז בר"ת "סוס" פרעה "רכבו" ופרשיו שהוא ספר"ו. וכל זה לא שווה להם כי יד ה' היתה להומם ולאבדם. ובראותם שלא היה מועיל להם היו מקללים מלכם ואלהיהם ותולשים שערותים ואוכלים בשר זרעותיהם. ורמוז לזה מלבד שהוא מהדברים הכתובים בתוכחות הנה מלות פרעה רכבו ופרשיו הם בגימטריא אי"ש בש"ר זרוע"ו יאכל"ו עם האותיות. צא וחשוב כמה לקו במכה זו וכ"ש בבוא להם בפתע פתאום לא נשאר להם תקות הכשפים.

ח. ויהי באשמורת הבקר נפקחו עיניהם וראו והנה כלם היו ביבשה בתוך הים וזה כי הקב"ה רמוז לים וחזר ליבקע לפניהם ורמוז לזה וישקף ה' אל מחנה מצרים מחנה מצריים בגימטריא חז"ר הים ליבקע. ולפיכך כתיב אח"כ ויאמר ה' אל משה נסה ידך על הים וישובו המים על מצרים מדקאמר וישובו מכלל שכבר הלכו עליהם פעם אחרת. ואז המצרים שמחו כי ישתקו. אך לא נמשכה שמחתם כי וישקף ה' לרעה אל מחנה מצרים בעמוד אש. מכילתא: היה העמוד יורד ועושה אותו כטיט ועמוד האש מרתיחו. וטלפות סוסייהם משתמטות. ומבחר שלישי טובעו על ים סוף היינו סמוך לשפתו מקום שאין שם טיט אלא חול כדכתיב אשר שמתי חול גבול לים ודרך טבע אי אפשר לטבוע שם. וכן כתוב בתנחומא. עוד נטבעו כללותם בטיט. וכן אמרו רז"ל לפי שוימררו את חייהם בחומר לפיכך דרכת בים סוסיך חומר. אך לא מתו שם אלא הקב"ה נתן להם כח אחר שנצטערו שם הרבה ויצאו משם. הרי כאן חמשה מכות. טיט. וחם שטלפות סוסייהם נושרות. מבחר שלישי טובעו במקום שאין טיט. רגלים הולכים ביבשה. וישקף ה' גם עליהם לרעה. ט. בעמוד אש וענן. הענן היה כל כך עב וכבד שחשבו מרגע אל רגע שירד עליהם וישאבם. וכן יארע להולכי דרכים שכאשר בפתע יחשך עליהם אור היום מפני עב הענן הם מפחדים פן יבולעו. והענן ההוא לא היה לו ערך ואין ספק שמצורף אליו היו קולות וברקים ורוח ים חזק מאד. וכמה מקרים רעים יארעו לנמצא בדרך בעת כזה. ואנכי עד שפעם אחד אירע לי דוגמתו. י. ויהם את מחנה מצרים. מכילתא: הממן. ערבבן, נטל סגנויות שלהם ולא היו יודעים מה הם עושים. פי' בתחלה היו הולכים בדרך המחנות שריהם בראשם סגניהם באמצע, וכלם על הסדר כפשט ושלישים על כלו. עכשיו הממן וערבבן שהיו הולכים בערבוביא. ונטל הכבוד מהראשים והסגנים וכלם לא היו יודעים מה הם עושים אם לשוב אם לרדוף בלי סדר. הרי כאן חמש מכות. הממן. ערבבן. נטל סגנויות שלהם. בורחים ונכשלים. יא. המהומה הזאת גרם להם מורך לבב. ומצורף אל הרוח קר וחזק שגשב באותה הלילה צנן דמם עד שבא להם השחפת הבא אל החולים

קודם הקדחת. וידוע כי השחפת לקצת בני אדם מעורר הקיא וכאב האצטומכא והבטן. ובעודו מרעיד מהקור, עצמותיו מתפרקין, ובכלן לקו. וזה גרמו במלת את מהנה מצרים שבכל מקום הוא מרבה.

יב. ויסר את אופן מרכבותיו. מכילתא:

רבי יהודה אומר מחמת אש של מעלה נשרפו הגלגלים של מטה. והיו מוטות מרכבות רצים ונכנסות על כרחן בים שהיו טעונות כלי כסף וזהב, אבנים טובות ומרגליות, שאין לך כל סוס וסוס שלא היה טעון עשרת רבוא כדי שיטלו ישראל את הביזה. ר' נחמיה אומר מכל רעם של מעלה נתזו צנורות מלמטה שנאמר קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל. והיו מוטות מרכבות רצות מעצמן ונכנסות בים בעל כרחן. לשעבר היו הפרדות מושכות המרכבות, ועכשיו המרכבות רצות ומושכות את הפרדות. הרי כאן שלש מכות. שבירת המרכבות. הליכתן בעל כרחן. ואיבוד ממונם שהיו נושאות עמהן. ול"ג דמדלא כתיב וישרוף אלא ויסר משמע שהסיר צורת האופן שדרכו להיות עגול שעל כן נקרא אופן לפי שכל אפיא שוין. היינו מכל פן ופן הוא א' קרי ביה א' פן, עכשיו הסיר צורתו ועשאו מרובע או משולש. וזה מכח האש של מעלה שהיכולת בכחו להקפיא המים ולחתוך העצים כאילו הם של מתכת. ועל כן וינהגו בכבדות. כמו שקשה להנהיג דבר שאינו עגול. עוד כתב בעל ספר תולדות יצחק מדכתיב ויסר את אופן ולא אופני משמע שלא הסיר אלא אופן אחד. ובוזה היו משתברים יותר בלכתם. עוד כתב אופן בגימטריא סמאל הרשע שבא לעזור את רה"ב שרו של מצרים והסירו מממשלתו.

יג. וינהגו בכבדות. מדלא כתיב וינהגו מלמד שוינהגו חוזר אל המנהיג עליון שנהג המחנה מצרים בכבדות ראש דהיינו שמחמת חמימות האש וטלטול הדרך בא להם הקדחת וראשם כבר עליהם. והואיל וכתוב בתוכחות דלקת וחרחור שהם מיני קדחות משונות, שדלקת היא קדחת חמה יותר מקדחת סתם ושמה מוכיח עליה, וחרחור הוא חולי מחובר משני מינים ואין לו תרופה כי מה שמועיל לזה מזיק לזה ושמו מוכיח עליו חרחור מלשון

מתרחר ריב. וידוע כי מי שיש לו קדחת אחת מרגיש בעצמו כמה מיני כאבים וכל שכן בהיות לו כמה מיני קדחות שונות כנזכר. עיד וינהגו בכבדות חוזר אל ס"מ הרשע הנזכר. כי כשראה שהסירו מממשלתו לא היה רוצה להלך עוד עמהם, והוצרך להנהיגו בכבדות בעל כרחו, יען יראה השפטים אשר יעשה לשרם של מצרים. וישא קל וחומר על עצמו לעתיד, שגם עליו יעבור כוס כענין שכתוב כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות. והיה זה צער מתחולל למצרי כי שמו בטחונם בו כי אין מלכות נוצחת אלא מכח שרו של עשו הוא ס"מ הרשע זה, ונתקיים בהם מה שכתוב ושברתי את גאון עזכם, ותם לריק כחכם. ודברים כאלו.

טו. לקו בשחין רע. על הברכים ועל השוקים. מלבד השחין הנקרא שחין מצרים שלא נתרפא עד יום מותם. ואפשר שאותו יום נרפא זה מוכרח שאילו לא כן משהוסיף אופן מרכבותיהם כאמור להיותם משתברים בגופיהם בלכתם במרכבות היה להם לירד ולילך ברגליהם אילו היו יכולים אלא להיותם מוכים בשחין זה על הברכים ועל השוקים מכף רגלם עד קדקדם מוכרחים לאחוז בידיהם אל צדדי המרכבה ולא היו יכולים להתחכך ומצטערים יותר. הרי כאן חמש מכות. השחין כשחין בארבע מקומות כמו שבתוכחות נמנה לארבע. כאב החיכוך. כי כן מצינו באיוב שהוצרך ליקח לו חרס להתגרד, היא מכה בפני עצמה.

טז. הרגלים הוכו בטחורים. כי כן דרך הולכי דרכים בימות החמה בא להם כמין גרב יבש בין הירכים ומצטערים הרבה. והם הוכו בזה. ולא בלבד בין הירכים אלא עד פי הטבעת ונעשה טחורים. ועל כן נסמכה בתוכחות אל שחין מצרים בגרב ובחרס. ואין ספק כי בצקה רגלם שהוא דבר טבעי אל הולכי דרכים. ותלך המכה הלך וגדל עד כי גדל לשיעור מגפה. וכן אמרו במכילתא: ויהם את מחנה מצרים אין הממה אלא מגפה שנאמר והמם מהומה גדולה עד השמדם הרי כאן גרב בין הירכים. טחורים בפי טבעת ויש מהם נפחחים ויש מהם סתומים יש מבפנים ויש מבחוץ ובכלם לקו. בצקה רגלם. מכת המגפה.

יז. כתיב ישלח ה' בך את המארה ואת המגעת ופרש"י מארה חסרון בשר כמו ממארת היא. מלמד שהמכות הללו הוכבדו עד שאילו היו

מדרש

בבתיאם ויכולים לחבשם היה האומן מחתך בשר המת שבהן. עוד כתב מהומה זו שגוש קולות בהלות ואלו היו להם מלבד קולות הרעמים. מגערת הוא שכתוב ויגער בים סוף. כי הגערה היא הפחידים עד שנשארו דוממים כאלמים.

יח. ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל מדלא כתיב ויאמרו אפשר כי שרם הנקרא בשם מצרים הוא היה האומר כן אנוסה מפני ישראל סבא כי ה' נלחם להם עם אותם שבאו בעזרתו. במצרים בשביל מצרים כלומר בשבילי ולא כתב הכתוב נלחם להם בשבילי להניח מקום לשאר הדרשות שנדרשו. ובמכילתא: היו הרשעים אומרים מפני ישראל דווים וסחופים אלו יש לנו לברוח. הנה כי מצטערים היו בכפלים. מהיותם מוצרכים לברוח מפני ישראל לפי שנראה להם שאינו לפי כבודם. עוד אמרו למה יש לנו לברוח מפניהם כאלו חטאנו להם. פרעה הוא שחטא שצוה לשעבדם. והואיל ואנו לוקים ומוכרחים לנוס מפניהם הלואי הוספנו על שעבדנו. עוד אנוסה מפני ישראל מלמד שבראותם פני איש אחד מישראל היו מתפחדים מהם כמפני אריה מדה כנגד מדה. כשם שהם היו מראים עצמם לישראל כדובים ואריות כנזכר למעלה. עכשיו נהפוך הוא הם היו מתיראים מישראל. ונתקיים בהם ורדו בכם שונאיכם ונסתם ואין רודף אתכם. וצער היותם נסים מפני ישראל דווים וסחופים וצער שנראה שהיה על לא חסם בכפם. וצער שלא היו יכולים לברוח. וצער הגר אשר בקרבך יעלה עליך וכו'.

יט. כי ה' נלחם. היא היתה קשה להם. כי אמרו אילו היה שרם של ישראל שר אחד משרי מעלה מעין שרנו היה לנו קצת בטחון אולי ינצח שלנו לשלהם. כי רבים עוזריו כאשר אמרנו, וכל שכן להיות אז ישראל גדונק מהבית דין של מעלה אם להנצל או ליאבד, והב"ד הם הם השבעים שרים של האומות, וכלם היו כנגד ישראל בטענותיהם. עכשיו בראותם כי ה' נלחם להם במצרים כמה תכלי מטו להו.

כ. נלחם להם לאותם שבאו ללחום בארץ מצרים כי הוא ית' בסיועם. וזה כי כשראו האומות אשר סביבות מצרים היות המצרים נרדפים מהמערכות נאספו ובאו לבזז את העיר, ונתקיים עליה ישא ה' עליך גוי מרחוק. ונקרא רחוק עם

היותו קרוב לפי שהיה עד עתה רחוק מדעת זה. ואכל פרי בהמתו. דגן ותירוש ויצהר. שגר אלציו. ועשתרות צאנו.

כא. נלחם להם במצרים. מכילתא: מלמד שהוכו אותם שבמצרים כמו אלו שעל הים. והגביה הקב"ה ארץ מצרים עד שהיו רואים אלו את אלו והיה כל אחד כואב ומצטער על שלו ועל של חברו. הבנים על האבות והאבות על הבנים. הנשים על בעליהן והבעלים על נשיהן וכן בכל הקרובים. כב. הנשים מעוברות היו מפילות מצער ראותן בעליהן נטבעים ומוכים בכל מיני מכות. ונתקיים בהם ארור פרי בטנך. וגם בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות וכלות. והם חמשה מכות. האשה עצמה כואבת מחבלי לידה, וגדולים הם כשהם קודם זמן. ומפלת. ובניהם ובנותיהם הולכים בשבי ועיניהם כלות אליהם ואין להם מושיע.

כג. ומצרים נסים לקראתו. מכילתא: כל מקום שהיו נסים, המים באים נגדם. פי' אל תחשוב שהיו משוגעים ומבוהלים ובמקום שהיה להם לברוח חוץ מהים, היו נסים ורצים לתוכו, אלא בדעה צלולה היו כי כן העמידם הוא יתברך למען ירגישו יותר בכאב המכות. ונסים היו חוץ מן הים כראוי, אבל המים היו מסבבים ובאים כנגדם. ואפשר כי לא פעם אחת בלבד היה להם כך, כלומר מצד אחד בלבד, אלא מכל צד וצד שהיו פונים היו פוגעים במים. נסים לצד מזרח, המים באים כנגדם. חוזרים לאחוריהם, פוגעים במים שבאים נגדם, והיה מניח להם דרכים פתוחים לנוס שיחשבו להנצל בהן, ובלכתם בהן, המים מסבבים ובאים נגדם.

כד. וינער ה' את מצרים. מכילתא: כמנער את הקדרה תחתונים למעלה ועליונים למטה להרבות צערם. עוד שם וינער נתן להם כח נערות כדי לקבל הפורענות. ולא במכה זו בלבד אלא בכל המכות כדי שלא ימותו בהם. דבר אחר מסרם ביד מלאכים נעדים ואכזורים שנאמר ומלאך אכזרי אשלח בם ואומר תמות בנוער נפשי. ובספר מנחה בלולה כתוב לפי שהיו בהם יודעים לשוט, ניער אותם והפכם רגליהם למעלה וראשם למטה. כדי שלא יוכלו לשוט. ואני כתבתי שלקח מקצת מהם וניער קצתם. הא כיצד, פרעה לקח שש מאות רכב בחור היזו מהם ללחום עם הריזו כחות של השם

הגדיל היוצאים מפסוקי ויסע ויבא ויט שהם רי"ו אותיות ושפ"ד ללחום עם השם שמספרו שפ"ה. מה עשה הוא ית'. ראשונה הרג שרו של מצרים כדכתיב סוס ורוכבו רמה בים לשון יחיד. בתחלה רמה אותו והעלהו למעלה למעלה ואח"כ ירה אותו בים עד התהום. הנה שמרי"ו נשארו רט"ו. וכולם יחד טבעו בים סוף והיינו דכתיב מרכבות פרעה וחילו יר"ה בים. נשארו השפ"ד קרי ביה שפוד כלומר חברים יחד ועשאו כמין שפוד וניער בהם את הרי"ו הנזכר בתוך הים. הוא שכתוב וסכסכתי מצרים במצרים. מצרים עם האותיות בגימטריא שפ"ד כלומר בלבב וערבב הרי"ו עם השפ"ד ובכן נאבדו כלם.

כה. וינער ה' את מצרים לתוך הים. אמרינן במדרש שהיו המצרים עושים כשפים ועולים מן הים ויוצאים ליבשה והקב"ה נערם לתוך הים. עוד כתב בעל ספר כלי חמדה כי היו המצרים מתדבקים בישראל ואומרים אם ינצלו הם כן אנו נצולים והיה הקב"ה מנערם כמו שמנערים את הטלית מן האבק שבו ובזה נופלים אל תוך הים. ואפשר שהדיבוק שהיו מדבקים בהם לא היה בפועל אלא ע"י כשוף. עוד הפשירים ונמסו והיו למים. ובזה נתערבו מים במים. והיינו דכתיב אח"כ וישבו המים ויכסו וגו' כל חיל פרעה, לא נאמר לכל חיל פרעה כלומר הרכב והפרשים שהיו מים כסו לכל חיל פרעה, כי כשם שהיו ראשיהם עליהם בחייהם כך גבהו עליהם במותם. וחזרו אח"כ לבריאותם מעין מה שעושים לטיטוס שחיק טמא שבכל יום ויום יוצרים אותו מחדש ושורפין אותו ונעשה אפר.

כו. וישבו המים ויכסו. שמעתי שהסופרים כותבים אותו בריש דפא לרמז שאותם המים עצמם שנשתמשו מהם להמית בניהם של ישראל הם מי גילוס, אותם המים עצמם חזרו עליהם להענישם לקיים מה שאמרו כי בדבר אשר זדו עליהם בקדרה שבשלו בה נתבשלו. ובמדרש רבה וישב המים אינו אומר אלא וישבו מכאן שכל מימות שבעולם חזרו על המצריים. ועיקר מוצאם הם ארבעה נהרות, פישון הוא גילוס, גיחון, חדקל, פרת, ומי הים שהיו בתוכו. הרי כאן חמש מימות, וכל אחת משונה מחברתה. אלו בחמימות, ואלו בקרירות, אלו בשטף, ואלו בעכירות, ואלו במליחה. וכל אחת גורמת צער מובדל מחברו. ובכלן לקו.

כז. ויכסו את הרכב ואת הפרשים. צרור המור כתב: עד עתה היו הסוסים צפים על פני המים ועתה שבו המים ויכסו. עוד מדכתיב לכל חיל פרעה והיה יכול לומר וכל חיל פרעה מלמד שהרכב והפרשים תגבורת המים הפכו על כל חיל פרעה מעין מה שאמרנו כשהיו המים. והיינו דכתיב ונתתי פגריכם על פגרי גלולכם הם הרגלים. את ואת לרבות שני דברים, אחרי שכסו כל חיל פרעה.

כח. לא נשאר בהם עד אחד. לא נאמר אלא בהם מלמד שלא נשאר בהם אבר אחד שלא לקה. ומדקאמר עד אחד והיה יכול לומר לא נשאר בהם אחד, בא לומר שלקות האיברים לא היה אל הראשיים תחלה באופן שישארו מעולפים ובלתי מרגישים כאב המכות אלא לקו בכל אחד ואחד עד הגיע המכה אל האבר המיוחד שבו תלוי האדם. וחכמים דרשו שנשאר בהם אחד הוא היה פרעה שנשאר למען יראה כחו ית'. אי נמי לפי שזכה שהשי"ת שלח לו שלוחו הוא מרע"ה, ומטעם זה נשאר מכל בכורי מצרים במכת בכורות.

כט. וכני ישראל הלכו ביבשה. דבר זה נכתב פעם אחרת ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה וטעם כפל אמירתו הוא לומר שעם היות המצריים נטבעים בים ומתהפכים ומתגלגלים מכח המים עכ"ז היו רואים ישראל הולכים ביבשה כי הוא ית' נתן להם הכח הזה למען יצטערו יותר ויראו חבת ישראל אצלו ית' ויבושו ממה שעשו להם. ובכלל הדברים שהיו מורים בישראל היה שישראל היו אוכלים ושותים וכן אמרו במכילתא: היו ישראל אוכלים ושותים ושמחים והוציא להם הקב"ה מים מתוקים מתוך מלוחים שנאמר ויוצא נזלים מסלע ואין נזלים אלא מים חיים שנאמר מעין גנים באר מים חיים. ואומר שתה מים מבורך ונזלים מתוך בארץ. ושיתין תכלי מן מאן דשמע קל חברה אכיל והוא לא אכיל.

ל. והמים להם חומה. להם למצרים כמוזכר למעלה לעכב להם הדרך. עוד אל תקרא חומה אלא חימה כי כל המימות היו לוחמים עמהם וזה אומר מימינם ומשמאלם כלומר אפילו המיימינים שדרכם להפך בזכות, עכשו היו כלם כחומה נגדיה. וכן אמרו במכילתא על פסוק תהומות יכסיומו: וכי תהומות היו שם והלא עשונית

היא שם, פי' תגבורת המים והתהום הוא שקוע בתחתית המים אלא מלמד שעלה התהום התחתון לתהום העליון והיו המים גלחמים עמהם בכל מיני פורענות.

לא, ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים. מכילתא: כשומט העובר ממעי הפרה. פירוש שמצטערת הפרה לפי שהולד עדיין הוא דבוק במעיה וכן ישראל עדיין היו דבוקים במצרים. שמטעם זה לא היו רוצים לשלחם והוא דיוק הכתוב שאומרים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי. וכן משמע ממה שאמר ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים כי די שיאמר ויושע את ישראל אלא מגיד שהיו עדיין ביד המצרים וברשותם. והושיעם ונטלם בעל כרחם מידם. כאן היו כמה מכות. הוצאת הולד קודם זמנו כי עדיין לא נשלמו הארבע מאות שנה מגזרת וענו אותם. וצער הנמשך ממנו באומרם מה זאת עשינו וכו' ושהיה בעל כרחם לא כאשה שיש לה כאב גדול מולד שמת במעיה ולהקל מעליה הצער שומטים אותו ממעיה ברצונה, אלא הילד הוא חי ונוטלין אותו ממנה.

לב. וירא ישראל את מצרים מת. מכילתא: מלמד שכל אחד מישראל היה מכיר גוגשו והיה שולף מנעלו ומכהו על פניו. ויש מי שמכה אותו במלקות ויש באבנים. ויש מי שהיה משים חץ בפיו. ויש תולש ממנו שערו הכל כפי רצונם. עוד שם: וירא ישראל את מצרים מת. מה היו עושים היה כל אחד ואחד מישראל נוטל את כלבו והולך ונותן רגלו על צוארו של מצרי והיה אומר לכלבו אכול מן היד הזה שנתעברה בי. אכול מן הזרועות הללו שלא חסו עלי. תדע לך שהוא כן שנאמר למען תמחץ רגלך בדם לשון כלביך מאויבים מנהו.

לג. וירא ישראל את מצרים מת. מיתות משונות, מיתות חמורות זו מזו. מכילתא: דבר אחר את מצרים מת. מת ולא מת כענין שנאמר ויהי בצאת נפשה כי מתה האמור ברחל שלא מתה לגמרי שהרי קראה שם בנה בן אוני. כך המצרים היו מתים ולא מתים כדי שיהיו מצטערים הרבה ורואים בכבוד ישראל ולא יאמרו כשם שהם אבודים כן ישראל. באופן שהיה להם צער המיתה כגוסס והיו בדעתם להבחין ולראות

בכבודן של ישראל וכמה דינן עוברין על האדם בשעה שהוא ובכלן לקו.

לד. וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים. גם אחרי שפלטם הים. כי הנה הם היו מתים ולא מתים כמו שאמרנו ונתקיים בהם ארור אתה בצאתך היינו בצאתך מן הים. כי לקו במה שכתוב בתוכחות יולד ה' את מלכך אל גוי אשר לא ידעת. כלומר שראו פרעה ניצול ומצטערים מזה להיות נראה להם שראוי ליאבד הוא יותר מהם, כי משכם בדברים לרדוף אחרי ישראל ואמר להם ארדוף אשיג אחלק שלל. וכן נתקיים בהם הכתוב והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים והיית לזעוה לכל ממלכות הארץ כמו שנאמר שמעו עמים ירגזון חיל אחו יושבי פלשת.

לה. נתקיים בהם הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה. הם הערב רב שלא מצריים היו, וראו אותם שעלו במעלה, והם יורדים מטה מטה. וכן נתקיים הוא ילוך קרי ביה ילוך מלשון לוויה שלח אותם אל הקבר. וכן הוא יהיה לראש וכו' וגם אשה תארס ואיש אחר ישכבנה. כי כמעט כל המצריים הלכו אחרי ישראל ורבים היו שנשאו נשים ולא כנסום עדיין ומתו ולא נשאום. ויותר מזה היו רואים בעיניהם שאיש אחר ישכבנה.

לו. בית תבנה ולא תשב בו. מצינו ליהושע בן נון כשקלל את אשר יבנה ירחו שאמר בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה. ולפי דעתי למד הקללה הזאת ממה שראה שאירע למצרים בבנות בתיהם. ועכשו בהיותם טבועים ולא יכלו לישב בהם נזכרים מהבנים שמתו להם כבר ונדמה להם כאילו כלם מתו אז. מעין מ"ש יעקב כששלח בנימין עם אחיו עלי היו כלנה דומה עלי שכלן מתו עכשו.

לז. כרם תטע ולא תחללנו. פרי אדמתך וכל יגיעך יאכל עם אשר לא ידעת. והיית רק עשוק ורצוף כל הימים. והיית משגע ממראה עיניך אשר תראה. כלם נתקיימו בהם עד כי אותה שעה סבורים היו להנצל לפי שהשי"ת נתן בהם חוזק לסבול המכות כסבורים שטבעם היה מסייעם להיותם חזקים ובריאיים. אי נמי חזקם שבמרום יהיו הוא המושיעם. אי נמי הכשפים שעשו יהיו

הַחֲרָטִים אֶל פְּרָעָה אֲצַבֵּעַ אֱלֹהִים הוּא. וְעַל הַיָּם מָה הוּא אֹמֵר וַיֵּרָא
יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם וַיֵּרָא הָעָם אֶת יְיָ

סדרש בחידוש

מלמד שהיו עולים למרום היינו שהגלים מגביהים אותם ואחר כך נופלים על פני המים וזה פעמים רבות.

מ. מרכבות פרעה וחילו ירה בים. מלמד שהיו יורדים בתוך הים עד התהום. דבר אחר מלשון יורה כחץ שהיו נורקים משפת הים לאמצעיתו פעמים רבות וכל פעם בצער משונה.

מא. נתקיים בהם והיתה נבלתך מאכל לעוף השמים. הם הדגים שהיו בולעים אותם. ומדקאמר לכל עוף מלמד שדג אחד גדול מהראשון בולעו ונמצא הדג ראשון מת בתוך השני. והמצרי מצטער בתוכו כאילו הוא ביניהם כמו שמצינו ביונה שאמר מבטן שאול שועתי. והיה לפי שמת הדג שבלעו כמו שאמרו חכמים. וכמה יסורין ממינים שונים סובל בההיא שעתא. וקראם עוף לפי שיש להם סנפירים. ושמים יהיה נוטרקון שם מים כמ"ש במעשה בראשית.

מב. תהומות יכסיומו. מכילתא: מלמד שחפה עליהם את הרקיע והקדיר עליהם הכוכבים. נפקא ליה מדקאמר תהומות ולא תהום. דמשמע שני תהומות העליון והתחתון שנאמר תהום אל תהום קורא לקול צנורך. ואם התהום עליון כסה אותם גם הכוכבים קדרו עליהם ואין רחוק שהיו ג"כ מים וברד יורדים עליהם.

קורש

פ"א מ"ד מונה בין המעלות של כהן גדול על כהן הדיוט, שהוא גם גדול ממנו באמונה. ולכאורה מה שייך הבדל באמונה, הרי האמונה אחת היא שנאמין בבורא ב"ה אחד יחיד ומיוחד. אלא דאצל כה"ג כתיב וכל אדם לא יהיה באוהל מועד בבואו לכפר בקודש (ויקרא ט"ז י"ז) ובהכנסו לפני ולפנים הוסרה מאתו הגשמיות והיה כמלאך, כדאיתא במ"ר (פ' אחרי) דבשעה שהיתה רוח הקודש שורה עליו, היו פניו בוערות כלפידים וכמו שאמרו

מועילים להם. שהם היו שהחזירו להם חיותם עכשו שמרגישים היותם מתים נשתגעו ממראה עיניהם ואבד שברם ובטל סכויים.

ע"ד עתה סדרנו המכות על סדר הפסוקים ועל כן לא באו על סדר הוייתם. מכאן ואילך נזכיר אותן הרמוזים בשירת הים:

לח. סוס ורוכבו רמה בים. מדקאמר סוס ורוכבו ולא סוסים ורוכביהם אמרו שעל שרם נאמר. ואפשר ג"כ שעל פרעה נאמר כי הוא הבטיחם להציל אותם. ועכשו ראוהו ראשון לטובעים ונחרשלו ידיהם. ואם כתבנו שראוהו שניצול, כבר אמרנו ג"כ שמתו וחזרו וחיו וחזרו למות כמה פעמים. וכשחיו נשתנה ראותם מדבר לדבר. עוד רמה בים הוא מלשון למה רמיתני. כי הקב"ה רמה אותם במה שהראה לסוסי מרכבתו היות גלי הים סוסיות נקבות כמו שאמרו במדרש. עוד וירם מלשון וירם תולעים ויבאש. היינו לומר שבשרם המוכה שחין ובשאר המכות. הצמיח תולעים ויבאש. עם היותם בתוך מים מלוחים המעמידים את הבשר שלא תסדיח. והמים מלוחים היו מכאיבים להם המכות בלי ספק.

לט. סוס ורוכבו. מלמד שהיו קשורים זה בזה ולא היו יכולים להתפרד וכמדומה להם שאם היו יכולים לירד היו נצולים בהיותם שטים על פני המים. או בכשופיהם. עוד בתנחומא: רמה בים

אמרי

וירא ישראל את היד הגדולה וכו' ויאמינו ביי ובמשה עבדו. כתיב: ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור (שמות ט"ו כ"ב). ובמד"ר שם: ר' אליעזר אומר עפ"י ה' לא נסעו אלא שהסיען משה במקל, ע"כ. וקשה להבין היאך אפשר לומר שנסעו עפ"י משה ולא עפ"י הגבורה, הא כתיב קרא בהדיא עפ"י ה' יחנו ועפ"י ה' יסעו (במדבר ט' כ')

אלא דהרמב"ם בפי' המשניות למס' יומא

וַיֹּאמִינוּ בְּיָי וּבִמְשָׁה עֲבָדוֹ: כִּמָּה לָקוּ בְּאַצְבָּע עֶשֶׂר מַכּוֹת, אָמור מַעֲטָה
בְּמַצְרִים לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת:

הגדה של פסח

מדרש בחידוש

ונתפרקו אבריהם זה מזה בכמה פעמים נמצאו מוכים במכה אחת כמה מכות.

מו. משנתפרקו איבריהם היו כקש צפים על פני המים ובשרם נקלפת מעל עצמותם. והיינו דכתיב תשלח חרונך יאכלמו כקש. והשי"ת נתן בהם חיות להרגיש במכות. ובמכילתא אמרו: יאכלמו כקש כל העצים כשהן דולקין אין קולן נשמע אבל הקש כשהוא דולק והולך נשמע קולו. כך היה קולן של מצרים הולך ונשמע מפני הפורענות. כל העצים כשהן דולקין יש בהן ממש אבל הקש כשהוא דולק אין בו ממש כך המצרים כשהיו דולקין לא היה בהם ממש מפני הפורענות. אח"כ להיות המים מלוחים נמחה בשרם לגמרי ונעשה כעין הרסנא וזהו שאמר תהרוס קמיד מלשון כסא דהרסנא. אח"כ נמחו למים כמו שכתבנו למעלה. ואולם יקשה כסדר הכתובים מ"ש תחלה שנערצו ונהרסו, ואח"כ אומר אמר אויב ארדוף אשיג שאם כבר מתו איך יוכלו לרדוף. אך האמת הוא שחזר הקב"ה ויצר אותם מחדש

מג. ירדו במצולות כמו אבן. מכילתא: לפי שאמרו וראיתם על האבנים לפיכך נעשה להם המים כאבנים והם היו מלאים פצעים וחבורות והיו נוקפים בהם ומצטערים הרבה כאילו הם מתים. וכן אמרו בפרק אלו טרפות דם ניקוף מרצה כדם עולה אמר רבא ובניקוף בתר ניקוף ובגודל. הגה כי הניקוף הוא כאב גדול דומה למיתה הואיל ומרצה כקרנן. אי נמי ירדו במצולות כמו אבן כמשמעו שירדו לתהום במרצה. אי נמי נעשה גופם קשה כאבן. אי נמי כגישתא דאבנא אי נמי כחזותא דאבנא. ואפשר דכלהו היו בהו.

מד. ימינך ה' תרעץ אויב. תרעץ פירוש מלשון שבירה שהיו נופלים על הגליד ופעם היו נשברים בראשם, ופעם ברגליהם, ופעם שוקיהם ופעם ירכיהם. ועדיין היו קשורים האיברים יחד. אח"כ היו נהרסים כמ"ש וברוב גאונך וכו'.

מה. וברוב גאונך תהרוס קמיד. הריסה נאמר על דבר העומד על תלו ונפרק כדכתיב המה יבנו ואני אהרוס. כך הם נהרסו מדי נפלים

אמרי קודש

ולכן לא רצו ישראל להפרד מהאי נהורא דקדושא. אבל מרע"ה ידע כי לאו בכל יומא זוכין להתגלות אלקות כזו, לכך הסיען בע"כ, וזהו ויצאו אל מדבר שור, כדאיתא במדרש, שור הוא התורה, שעד שלא קבלו ישראל התורה היה מדבר ואחר שקבלו התורה נעשה העולם שור הוא חומה, שע"י התורה יוכלו להיות דבוקים בקדושתו ית' בכל עת ורגע.

ובזה יש לפרש גם הפסוק: וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים וכו' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. ואיתא במד"ר שה"ש: בים ראו אותו בפרהסיא שנאמר וירא ישראל את ה' הגדולה. דקשה ג"כ מה שייך אמונה כשראו הכל בפרהסיא, ועוד הא כתיב כבר קודם: ויאמן העם וישמעו (שמות ד')

במס' ברכות ז. א"ר ישמעאל בן אלישע פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וראיתי אכתריאל ה' צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא ואמר לי ישמעאל בני ברכני, והיינו שהיה לו גילוי שכינה. אלא דהכה"ג ידע כי לאו בכל יום יזכה למדרגה זו שיראה השראת השכינה ולכן ידע שהעיקר הוא האמונה שעל ידה יוכל להיות דבוק בקדושתו ית' בכל עת ורגע, ולכן בחר באמונה אף בשעה שראה גילוי השכינה, וזו הדרגה הגדולה של אמונה שהי' לכה"ג יותר מלאחרים.

וזה פירוש המדרש שלא נסעו מפני הגבורה, כי בני"י זכו לגילוי שכינה ממש בקריעת ים סוף כמו שאמרו חז"ל שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי,

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִנִּין שָׁפֵל מִכָּה וּמִכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שָׁל אַרְבַּע מִכּוֹת, שְׁנָאֵמֶר, יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ
עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מִלֵּאכֵי רָעִים, עֲבָרָה אַחַת, וְזַעַם שְׁתַּיִם, וְצָרָה

מדרש בחידוש

עליהם הים משני חלקיו. ואפשר לפרש ההפרש שבין קופה לכיסה. למאן דאמר כמין קופה הוא לרמוז הפורענות של המצריים שנעשה הים כמין קופה לקבלם שלא היה רוצה לפולטם כמו שאמרו במדרש. ולמ"ד שהיו כמין כיסה הוא להציל את ישראל כמש"כ שנעשו המים להם כאהל על ראשם.

מט. אמר אויב ארדוף אשיג. אחלק שלל בפניהם קודם שאהרוג אותם כדי לצערם. ואח"כ תמלאמו נפשי בהריגתם. אריק חרבי תורישמו ידי מלמד שכל אחד ואחד מהמצרים היה שונא כל כך ישראל שהי' אומר מי יתן ואמלא מהם נפשי ויהיו כלם בקרבי ובבטני שהייתי מריק חרבי והורג את עצמי כדי להרוג את כלם. על דרך מה שאמר שמשון תמות נפשי עם פלשתים ונהפוך היה כי חרבו יתברך הרגם. ובמכילתא משל לליסטים שהיה עומד ומנאץ אחר פלסין של מלך אומר אם אמצא בן השר אני תופסו והורגו וצולבו וממיתו מיתה חמורה. כך פרעה עמד ונאץ ואמר ארדוף אשיג אחלק שלל. ורוח הקדש מלעגת עליו ואומרת נשפת ברוחך כסמו ים חזר הים וכסה אותם ונאבדו לגמרי. ואין ספק כי רבו מכאוביהם בההיא שעתא שכן כתוב צללו כעופרת במים אדירים דהיינו שנעשה גופם כעופרת הזה שהוא מתרבה במשקלו בעמדו

קודש אמרי

וא"כ ראה אברהם הכל ואעפ"כ בחר באמונה, לכך ויחשבה לו צדקה. (מהרי"ד)
 וירא ישראל את היד הגדולה וכו'.
 כתיב: ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים. וירא ישראל וגו' אז ישיר משה. ויש לדקדק, למה המתינו מלומר שירה עד אחר שראו מפלת מצרים, היה להם לומר שירה מיד כשהוציאם הקב"ה ממצרים. ונראה, דאף שהושיעם הקב"ה ועשה להם נסים כהוציאם ממצרים, בכל זאת עיקר הישועה בעיני ישראל היתה מה שנתקדש שמו יתברך ע"י מפלת שונאיו. וזהו הפירוש: „וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה'

כמו שכתבנו והם חשבו שלא מיד ה' היתה זאת ובטחו על עצמם ואמרו מעתה אלקי ישראל לא יוכל לנו ועל כן ארדוף אשיג בודאי.

מז. וברוח אפך נערמו מים. הוא ראייה למה שאמרנו שאחרי שהיה גופן למים חזר הוא ית' וצברם יחד כערימה זו, והקפיד אותם מחדש ונעשו חזקים וקיימים. וכן במכילתא: עשאן ערימות. ולפי שהמצרים חשבו שכשפיהם תועיל להם, מה עשה הקב"ה נתן ערמימות למים והיו לוחמים עמהם בכל מיני מלחמות ופורענות וזהו שאמר נערמו מים מלשון ערמה. וזה היה כנגד מה שאמרו הבה נתחכמה לו, כך אמרו במכילתא. מת. נצבנו כמו נד גוזלים. היתה נפשם של מצרים צרורה בהם ולא היתה יכולה לצאת. והיו מעולפים מריח הים שנאמר ירתיח כסיר מצולה וגו'. וישראל נעשה להם מיני בשמים שנאמר ים ישים כמרקחה. ונאמר עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו. קפאו תהומות בלב ים. עשאן כמין קופה בלב ים היאך לבו של אדם נתון משני חלקים ולמעלה. כך קפה עליהם הים משני חלקיו ולמעלה. הים אין לו לב ונתן לו לב עד כאן במכילתא. ובתנחומא: קפאו עשאן כמין כיסה בלב ים היכן לבוש האדם נתון משני חלקיו כך קפא

ל"א) אלא דזו היא הרבותא דהגם שראו הכל, אעפ"כ בחרו באמונה.
 ובוה יש גם לפרש הא דכתיב: והאמין בה' ויחשבה לו צדקה (בראשית ט"ו ו').
 ופירש"י ז"ל: הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו, ע"כ. והקשו המפרשים מה היא הזכות הזאת. למה לא יאמין באלקי אמת. וי"ל כנ"ל עפ"י הרמב"ם הג"ל, דבפסוק הקודם כתיב: ויוצא אותו החוצה. ופירש"י ז"ל, (והוא מהמדרש) שהוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים. ובמדרש איתא שהראה לו שוקי השמים וניהוג הכוכבים והמזלות וכל זוית שברקיע,